

Ivo Svetina

Grobница za Pekarno

Skoraj dokumentarna drama

Petru Božiču

(1932–2009)

Nastopajo:

Vladimir, profesor in ustanovitelj gledališča

Ivan, pesnik

Peter, dramatik

Ljubiša, režiser

Metod, odrski mojster

Boris, igralec

Maja, igralka

Jerca, igralka

Mitja, kulturni politik

In liki iz novele Danila Kiša *Grobница za Borisa Davidoviča*:

Boris Davidovič Novski

Fedjukin, preiskovalec

Mladenič

Dramo so inspirirali novela Danila Kiša *Grobница za Borisa Davidoviča* in (bolj ali manj) resnični dogodki, ki so se odvijali od jeseni 1976 do pozne pomladi 1977 v gledališču Pekarna, kjer je režiser Ljubiša Ristić pripravljaval uprizoritev Kiševe novele, ki nikdar ni doživela premiere. Šele leta 1980 je Ristić to novelo uprizoril v Slovenskem mladinskem gledališču pod naslovom *Missa v a-molu*.

1. prizor

Ta kot tudi vsi drugi prizori, se dogajajo v gledališču Pekarna, saj gre za pripravljanje predstave. Prostor je pravokoten, površine 50 m², stene in strop pobarvani črno, na podolžni steni nasproti vhoda v prostor se postopoma izgrajuje kovinska konstrukcija z drsnimi vrati, ki odpirajo in zapirajo posamezne niše, saj si je režiser zamislil predstavo kot vrsto kadrov (vpliv atrakcije montaže Sergeja Ejzenštajna), v katerih se postopoma sestavlja zgodba o revolucionarju Borisu Davidoviču Novskem.

*Zasliševanje Borisa Davidoviča Novskega.
Preiskovalec Fedjukin in Boris Davidovič Novski.*

FEDJUKIN

Že tri mesece se mučiva z vašim priznanjem, Boris Davidovič! Pa nikamor ne prideva. Poglejte se, kaj ste naredili iz sebe! Saj vas ni več spoznati. Trmoglavite in trmoglavite, namesto da bi sodelovali z menoj in bi bila tako najina naloga že zdavnaj opravljena.

BORIS DAVIDOVIČ

Že tisočkrat sem povedal, da nimam nič opraviti s sabotažami! Pa tega nočete in nočete razumeti!

FEDJUKIN

Ne razumete, Boris Davidovič, ne gre za to, kdo koga razume ali ne! Najina naloga je, da sestaviva, kar se le da natančen zapisnik, iz katerega bo razvidno, da ste izdelovali bombe, s katerimi ste hoteli porušiti najpomembnejše gospodarske objekte in s tem resno ogroziti sovjetsko gospodarstvo!

BORIS DAVIDOVIČ

Ničesar nimam z bombami in sabotažami!

FEDJUKIN

Kaj pa priče, s katerimi smo vas soočili in so v vas prepoznale glavnega načrtovalca in organizatorja sabotaž?

BORIS DAVIDOVIČ

Ne poznam jih, nikdar se nisem z njimi srečal!

FEDJUKIN

Glavno je, da so one vas poznale in se srečevale z vami. In bile vaše zveze z Angleži.

BORIS DAVIDOVIČ

Niso me poznale, nismo se srečevali. Vam jih je uspelo zlomiti in jih prisiliti v lažna priznanja.

FEDJUKIN

No, le priznate, da smo sposobni ljudi "zlomiti", kar pomeni, da jim pomagamo do priznanja in jih s tem odrešimo njihovih grehov! A kako, dragi Boris Davidovič, da vas ne moremo "zlomiti"? Ste vi kaj posebnega? Ste narejeni iz drugega materiala? Ah, seveda, jaz sem revolucionar, porečete, revolucionar starega kova, ki je bil že leta trinajst med organizatorji uličnih demonstracij v Petrogradu.

BORIS DAVIDOVIČ

Vaše metode so reakcionarne, zato klonijo le tisti, ki nimajo trdne vere v moč revolucije!

FEDJUKIN

Vi pa kar naprej z revolucijo! Vas je revolucija že izpljunila! Vi ste za revolucijo le še nepotrebna smet; smet na njenem rdečem praporju – če se malo pesniško izrazim.

BORIS DAVIDOVIČ

Ponavljam: vaše metode so neučinkovite, ker so reakcionarne. Uporabljajte metode, ki jih je uporabljala sveta inkvizicija! Navadni Torquemadovi vajenci ste! Namesto da bi se ukvarjali s psihologijo in drugimi naprednimi znanstvenimi metodami, s katerimi bi lahko prepoznali resnične

sovražnike revolucije in sovjetske oblasti, trpinčite človekovo telo, da koža poka in krvavi, da meso razpada, da zobje izpadajo, da so prsti brez nohtov, da so moda otečena

FEDJUKIN

No, saj imate deloma prav, Boris Davidovič! Saj, morda pa res ... Morda bo treba poizkusiti z bolj sodobnimi, psihološko utemeljenimi metodami? Hvala vam za sugestijo. Dotlej pa vas bomo vrnili v pesjak, ki ste se ga očitno že tako navadili, da se v njem počutite kot v sobi luksuznega hotela Neva v Petrogradu, četudi ne morete v njem ne stati ne ležati ...

2. prizor

Gledališče Pekarna.

Ljubiša, Vladimir, Ivan, Peter.

LJUBIŠA

V Beogradu je situacija grozljiva. Na Kiša so se spravili, kot da so ga na Dedinjah zalotili s kovčkom, polnim razstreliva. In to prav tisti, ki so osemindesetega čez noč spoznali svojo veliko zmoto in začeli odstranjevati Stalinove slike.

PETER

In pošiljati ljudi na Goli otok.

LJUBIŠA

Najhuje je to, da se niti ne zavedajo, da se s tem, ko napadajo Kiša, ga dolžijo plagiatorstva, izdaje revolucije, ponarejanja zgodovine in podobnih nebuloz, sami vpisujejo na seznam tistih, ki jih bo prej ali slej doletela takšna ali drugačna anatema.

VLADIMIR

A ti si se že dogovoril, da boš delal *Grobnico* v Ateljeju?

LJUBIŠA

Jasno, takoj, pravzaprav še preden je knjiga izšla, sva se z Danilom pogovarjala o možnosti gledališke predstave. Izrecno je želel, da jaz režiram.

PETER

Jasno, saj si sin generala, načelnika Kosa!

LJUBIŠA

Meni to prav nič ne pomaga, Peter, to dobro veš. Kvečjemu obratno. Osemindesetega so nas popisali, uvrstili na seznam, ki ga vsak trenutek

lahko potegnejo iz mape. Oznaka "šestdesetmaši" se drži vseh nas okrog časopisa Vidici.

VLADIMIR

Osemišestdesetega vas je partija zlorabila, uporabila vaš revolt za obračun z vsemi anarholiberalci kot z ultralevičarji in mladomarksisti.

LJUBIŠA

Stari nas je zajebal! Elegantno, kot da se sprehaja v beli obleki po palubi Galeba. Podprl je naše zahteve in jih s tem nevtraliziral. Spomnite se njegovega govora po televiziji: s tem, ko je dejal, da se z večino študentskih zahtev strinja, je sam sebe postavil na čelo našega gibanja.

IVAN

Njegov govor ste razumeli kot svojo zmago in začeli skandirati njegovo ime.

LJUBIŠA

Šlo je za zelo usodne stvari, moj pesnik, naše gibanje takrat ni bila opereta, tako kot vaša znamenita zasedba Filozofske fakultete enainsedemdesetega.

IVAN

Opereta, ampak dobra! Ne kakšna Dežela smehljava.

PETER

Vi ste se na filozofski res šli en teater!

IVAN

Ampak tebe, Peter, kljub temu ni bilo tam. A nisi imel abonmaja?

VLADIMIR

Fantje, pustimo zdaj oseminšestdeseto; dogovorimo se, kaj bom sedaj. Ljuša, ti predlagaš, da delamo Kiša v Pekarni?

LJUBIŠA

Jasno, kje pa drugje? Pekarna je bila in bo avtonomna cona. Poleg tega pa je v Sloveniji klima popolnoma drugačna.

PETER

Ne se slepiti, fantje! Vsak dan lahko vidim v redakciji, kako zvonijo telefoni, še preden je pogovor končan, je članek že umaknjen ali pa popravljen. Jokl je nepopustljiv! Če bi bil on tedaj na cekaju, ko smo se šli Perspektive in Oder, bi ne šel samo Pučnik v arest.

IVAN

Kavčič je vendarle hotel biti intelektualec. Od delavca na žagi do predsednika vlade, je bil naslov v Mladini.

PETER

Kot Kraigher, a so ga že sedeminšestdesetega likvidirali.

LJUBIŠA

Slovenci ste imeli vedno srečo; nikdar vas ni usmerjal nekdo iz "palanke". Pri nas je to tako rekoč nujni vzorec, paradigma; saj ste brali Konstantinovićevo *Filozofijo palanke*. Če ne, jo morate takoj.

VLADIMIR

Torej: kako bomo naredili. Ivan, kakšno je stanje?

IVAN

Kakšno stanje! Saj sam dobro veš! Ne obnašaj se, kot da si zares kralj, ki svoje dvorjane sprašuješ, ali so se Turki že pojavili na obzorju!

VLADIMIR

Kaj ti pa je?! Dobro veš, da sem se jaz vodenju odpovedal že takoj po Listju. Ti si prevzel, ti sam si želel prevzeti vodenje Pekarne. Zdaj se pa takole infantilno obnašaš! Jaz sem ustanovil gledališče kot grupo! Sedaj vse bolj funkcioniramo kot inštitucija, četudi za to nimamo nobenih pogojev!

IVAN

No, zdaj se pa jaz infantilno obnašam! Ti si nas zapustil, četudi si se ves čas obnašal kot oče! Kot guru! Vsi smo strmeli vate in se hranili s tvojimi besedami!

LJUBIŠA

In kot vsak pravi oče je tudi Vladimir zapustil svoje otroke, da so se postavili na lastne noge.

VLADIMIR

Ivan, tvoje besede so težke. Nisem te silil, da stopiš na moje mesto, sam si izkazoval kar precej ambicij. In ob Gilgamešu sem videl, da imaš precej posluha ne le za režiranje, ampak tudi za vodenje.

PETER

Dajta že nehat! Sit sem, da se kar naprej nekaj zbadata, da lajata drug na drugega! Ivan, ti si v resnici odgovoren za vodenje Pekarne, vsaj kar se tiče financ in organizacije.

IVAN

No, potem pa lahko le povem, da – kot tudi vidva prekleto dobro vesta, a sta sedaj tiho, da nam je kulturna skupnost že na začetku leta spremenila način financiranja; nič več ne dobivamo dvanajstin, ampak samo denar za posamezen projekt.

VLADIMIR

Ker lani nismo realizirali več kot ene predstave, pa še ta je bila monodrama!

IVAN

In za to sem kriv jaz, hočeš reči!

PETER

Nehajta! Saj ne gre za to, kdo je česa kriv!

LJUBIŠA

Fantje, ne se prepirat! Predobro poznam vse te zadrege v teatru. Če hočemo narediti *Grobnico*, jo bomo. Jaz zaupam, da bo Ivan, no, tudi z vajino pomočjo, to lahko uredil tudi s kulturno skupnostjo. Če ne drugače, bom pa jaz poklical Mitjo!

PETER

Samo tega ne naredi, ker bo potem še večje sranje!

LJUBIŠA

Kakor hočete, četudi me boste na koncu še prosili, da bom govoril z Mitjo. Sicer pa trenutno ni največji problem denar.

IVAN

Kako, da ne. Če drugega ne, je treba tekst prevesti, tvoje bivanje tu tudi ni zastoj ...

LJUBIŠA

Se odpovem vsakim honorarjem, dnevnicam ... Samo neko stanovanje moram imeti ...

VLADIMIR

Kaj pa scena, kostumi, igralci ...? Nekaj časa boš lahko stanoval pri meni.

LJUBIŠA

Bomo že, ne skrbite, tovariši. Saj veste, kako je bilo pri *Tako, tako!* Začeli smo iz nič, nazadnje pa smo bili v Nancyju!

PETER

Ta preklet voluntarizem, partizanščina, ki nas ne zapusti nikdar!

LJUBIŠA

Ne razumete; ne gre le za to, da naredimo eno predstavo, gre za to, da naredimo *Grobnico za Borisa Davidoviča!* Da jim pokažemo! In gremo nato na gostovanje v Beograd! V Atelje! Deset predstav je takoj razprodanih! In inkaso naš.

IVAN

To pa prav gotovo! Še za gostovanje *Tako, tako* nam niso povrnili vseh stroškov, četudi so nam obljubili! Srbska posla!

LJUBIŠA

Od tebe, Ivan, bi najmanj pričakoval, da se boš spustil na tak nivo.

PETER

Utopist, nepopoljšljivi utopist. Fantast si, Ljuša!

VLADIMIR

Ljuša, čas, ko so lahko pariški študentje vzklikali "Bodimo realisti in zahtevajmo nemogoče!" je – žal! – minil. Tudi Pekarna ni več taka, kot je bila prav na začetku. Grupe ni več, to morate razumeti, zlepa ali zgrda. Zdaj

smo prisiljeni delati s profesionalnimi igralci, ujeli smo se v tako imenovano storilnostno logiko, kar pomeni, da moramo več delati, da dobimo denar. Če hočemo od države dobiti denar, moramo načrtovati premiero, število predstav na sezono, v teatru nismo več, da bi živeli drugo izkušnjo, ampak da bi realizirali svoj poklic. Duh časa se je spremenil, časovne omejitve za dokončanje predstav so velikokrat zelo kratke, v določenem roku moramo narediti predstavo, drugače denarja ne dobimo.

LJUBIŠA

Tako govoriš, kot kakšna stara mama: nimamo, ne znamo, ne vemo ... Lado, saj si ti bil v Ameriki, ti si delal s Schecherjem, ti si prinesel k nam to novo razumevanje teatra. Zdaj pa takole, kot kakšen ravnatelj podeželskega teatra.

IVAN

Oprosti, Ljuša, tokrat ima Lado zelo prav. Nimaš pojma, kako se moramo nenehno dokazovati, kako moramo nenehno pisati prošnje na kulturno skupnost, pisati poročila, finančne načrte in še kup takih birokratskih reči. Z Mitjo ni šale. Obnaša se kot pravi minister za kulturo. Se ga spomnim še s Problemov, ko nas je nenehno tiščal nazaj in govoril: Fantje, bomo šli pa na Savo pesek metat. Sem za to, da delamo Kiša, ampak moramo narediti plan, finančni, terminski; kakšna je zasedba, kdo bo lahko sredi sezone hodil k nam na vaje? Poleg tega pa bomo morali del stroškov prenesti v naslednje leto. Saj premiere verjetno ne bo pred novim letom?

LJUBIŠA

Ja, verjetno ne, ker imam v tem času še nekatere druge obveznosti. Nič posebnega, pa vseeno. Ne skrbite, vse sem že natanko domislil; verjemite mi, moramo tvegati! Moramo! Dajmo vedeti, da je Pekarna prostor, kjer se lahko uresničujejo utopije!

IVAN

Okej, jutri zjutraj se morava dobiti, Ljuša, da narediva natančen načrt: finančni in terminski. O zasedbi se moramo tudi nemudoma dogovoriti.

LJUBIŠA

Z Majo in Jerco sem že govoril. In Novski bo ... Boris!

VLADIMIR

Odlično, ampak on ima vsaj tri predstave v Drami.

LJUBIŠA

Ajde, ne boj se, saj me poznaš!

PETER

Saj ravno zato, ker te poznamo, Ljuša.

3. prizor

Prva vaja. Vsi berejo odlomke iz prevedene novele Grobnica za Borisa Davidoviča. Režiser Ljubiša jih vodi: Maja, Jerca, Boris, Vladimir, Peter, Ivan, Metod.

LJUBIŠA

Začenjamo vaje. Naš cilj je jasen, pot do njega neznana. Vendar je na njej nešteto znamenj, ki nas bodo vodila, a lahko tudi zapeljala, kajti Kiševa novela je nevarna. Kot ste lahko videli že ob prvem branju, je le malo dialogov, veliko deskripcije, ki nas hoče prepričati, da je pred nami pravzaprav zbirka dokumentov, ki pričajo o življenjski poti revolucionarja Borisa Davidoviča Novskega. Hkrati pa je to tudi zgodovina oktobrske revolucije in izgradnje Sovjetske zveze, ki se je začela z Leninom in nadaljevala s Stalinom. Konec življenjske poti Borisa Davidoviča je čas velikega terorja, ko je Stalin likvidiral ne le na stoinstotisoče navadnih ljudi, ampak predvsem stare revolucionarje. In to z izgovorom, da gre za trockiste in buharince, ki naj bi ogrožali same temelje nove sovjetske oblasti. XVII. partijski kongres, ki je bil januarja 1934, je bil t. i. "kongres zmagovalcev", saj je po njem postalo jasno, da bo Stalin likvidiral prav vsakogar, ki bi se mu samo zazdel nevaren. To je bilo obdobje, ko je Sovjetska zveza prehajala iz agrarne v industrijsko državo, kar je vodilo v veliko lakoto. Še bolj pa se je situacija zaostрила decembra 1934, ko je bil v Leningradu ubit Kirov, ljubljenec partije in delavskega razreda. Na procesu, ki je potekal v Moskvi 1936., so morali člani kontrarevolucionarne nelegalne skupine javno priznati, da niso organizirali samo umora Kirova, temveč da so pripravljali umor vseh ostalih voditeljev partije in vlade. Obtoženi pa so bili tudi diverzantskih akcij in špijonaže ter povezovanja z zahodnimi kapitalisti.

PETER

Kot da bi bral iz VKP(b)-ja.

MAJA

Kaj pa je ta vekapebe?

PETER

Vsezvezna komunistična partija boljševikov.

IVAN

Ampak boljševiki so v oklepaju.

LJUBIŠA

Ali ima morda kdo tisto znamenito knjižico?

IVAN

Jaz jo imam.

PETER

Jasno! Sin starih komunistov! Ampak ali jo nista osemindesetega vrgla v peč?

IVAN

Smo že imeli centralno kurjavo.

JERCA

Rdeči buržuji.

LJUBIŠA

Prinesi jo, Ivan, da bomo prebirali kakšne odlomke. To je izjemno zanimiva knjiga, zgodovina partije, ki jo je partija sama napisala, saj ni zaupala zgodovinarjem. Bali so se, da bi jim kdo ne ponarejal njihove zgodovine. So bili veliko pametnejši od jugoslovanskih komunistov; ti so zaupali stvar zgodovinarjem, potem pa so se jezili nanje, jih razglašali za revizioniste ...

VLADIMIR

In ceka je ustanovil komisijo za proučevanje zgodovine delavskega gibanja in vanjo povabil zgodovinarje.

LJUBIŠA

Metode so res različne, cilj pa je enak: utemeljiti delovanje partije ne le na razrednih in internacionalnih temeljih, ampak tudi na znanstveni podlagi. In prav tu je paradoks vekapebeja. Gre za popolno utopijo, ustvarjanje najboljšega od možnih svetov – in to v fevdalni Rusiji! –, ki pa jo nenehno dezavuirira praksa: saj se utopija nenehno razveljavlja s kar najbolj natančnimi navodili, kako je treba spreminjati družbene in proizvodne odnose. Uničevanje utopije, na kateri je zasnovana celotna teorija preobrazbe družbe, doseže vrhunec v času tako imenovanega “velikega terorja”, v drugi polovici tridesetih. In prav v ta čas Kiš postavi konec življenjske zgodbe Borisa Davidoviča. Saj je leta 1937 aretiran in po dolgotrajnem mučenju tudi likvidiran, četudi je Kiš to likvidacijo spremenil v samolikvidacijo.

BORIS

A to, ko se Novski požene v razžarjeni kotel? To mora biti strašna smrt. Si kar predstavljam, kako se človek začne raztapljati, kako postaja ... golaž ...

LJUBIŠA

Točno tako.

JERCA

Ja, ampak ali je torej Kiš napisal zgodbo po resničnih dogodkih?

LJUBIŠA

Saj prav v tem je poanta celotne Kiševe novele, a tudi vsega, kar se je okrog njegove knjige spletlo.

VLADIMIR

Gre za tipičen primer postmodernistične proze, ki se hrani s citati in ustvarja tako imenovano medbesedilnost, pri čemer so tudi citati in navedbe avtorjev in njihovih del, iz katerih naj bi bili citati, izmišljeni. Torej gre za fikcijo, ki si nadeva videz faksije.

LJUBIŠA

Le poslušajte profesorja, četudi ga je skvaril zahodni kapitalizem in je zaradi tega pristranski! Res pa je, da je Stalin nekje zapisal, da je poznavanje in razumevanje zgodovine boljševiške, v oklepaju partije, najvažnejše sredstvo, ki je nujno potrebno za to, da se popolnoma zagotovi revolucionarna budnost partijskih članov. In prav zaradi tega so Golubović, Bulatović in Ščepanović, ki so planili po Kišu in ga vseprek zmerjali in žalili, mu očitali plagiat in hkrati ponarejanje zgodovinskih dejstev, četudi nekatere teh najdemo v Štajnerjevi knjigi *7000 dni v Sibiriji*, pravi stalinisti, saj za Stalinom ponavljajo, da je poznavanje zgodovine partije tisto sredstvo, ki bo ohranjalo budnost članov partije. Vendar je temeljna razlika v tem, da je Kiš pisatelj in ne zgodovinar, da je njegova knjiga tako ali drugače fikcija in da se nič ne spremeni, če ugotavljamo, ali so dejstva resnična ali ne.

IVAN

Realnost v literaturi je vedno kvazirealnost. Saj nam je Pirjevec že v prvem letniku razložil razliko med časopisnim člankom in besedno umetnino.

VLADIMIR

Četudi je – kdo že? – dejal, da se je iz Balzaca več naučil o francoski družbi kot iz vseh zgodovinskih knjig!

MAJA

A je bil to Marx ali Engels?

LJUBIŠA

Pojdimo naprej. Hočem vas predvsem opozoriti na to značilnost Kiševe knjige, ki vendarle govori o razmerah v revolucionarni Rusiji in porevolucionarni

Sovjetski zvezi. Dejstvo je, da je bil to čas strašanskih, Lenin bi rekel gigantskih naporov, da bi se Sovjetska zveza izvila iz dediščine fevdalizma in postala prva država delavcev in kmetov. Država, ki bi ne temeljila na nacionalnih interesih, ampak internacionalnih.

BORIS

Proletarci vseh dežel, združite se!

SVET

*Že se ljudstvo je zbralo
v zadnjo borbo že hiti,
da z internacionalo
prostost si pribori ...*

Počasi in sprva zelo tiho začnejo vsi peti *Internacionalo*:

*Vstanite v suženjstvu zakleti,
ki jarem vas teži gorja.
Zdaj pravda stara v borbi sveti
vas kliče za prostost sveta.
Ta svet krivičnosti razbijmo,
do tal naj boj naš podre;
nato svoj novi svet zgradimo,
bili smo nič, bodimo vse!*

MAJA

Saj sploh ne znam te pesmi! Pa sem jo kar pela!

JERCA

Saj to je sovjetska himna.

PETER

Bila je delavska himna pariških komunardov!

JERCA

Ne, saj vem, da je to sovjetska himna.

PETER

Ti boš mene učila!

MAJA

Ja, ampak ne razumem, kako da smo vsi znali besedilo pesmi. Jaz sem jo sedaj prvič slišala.

VLADIMIR

In pela!

BORIS

Na delu so temne sile!

IVAN

Kvečjemu rdeče!

METHOD

Ampak tisto: "Bili smo nič, bodimo vse," to se pa dobro sliši. Čista, nora utopija! "... qu'au lieu de tuer et mourir pour produire l'être que nous ne sommes pas, nous avons à vivre et faire vivre pour crée ce que nous sommes."

LJUBIŠA

Method, po rusko, ne po francosko!

METHOD

Dragi moj, to je Camus, L'homme revolté. Morda bi bilo bolje, da njega prebirate kot pa tisto sovjetsko propagando.

VLADIMIR

Metod je človek francoskega esprit. V Parizu je posedal po kavarnah s Camusom pod pazduho.

METOD

In z božulejem v roki.

JERCA

A je res, Metod, da si Javoršku pomagal prevajati.

METOD

Vidiš, to so pa trači, ki jih je Drama polna. Jaz nisem nikomur nič pomagal, jaz sem bil in bom ostal nič.

PETER

Eksistencialist. Nihilist.

METOD

Les nihilistes, aujourd'hui, sont sur les trônes. Jaz pa sem le na odru, če temu tule sploh lahko rečemo oder.

LJUBIŠA

Vidim, da vam je koncentracija že padla. Naredimo kratek odmor. Potem pa gremo enkrat tekst skozi. Metod, midva pa se medtem malo pogovoriva o ... sceni. O Camusu mi boš kdaj drugič pripovedoval.

METOD

Beri ga, prijatelj srbski. Je zdravilo za vse utopije, ki prej ali slej postanejo tiranije.

4. prizor

Isti kot prej. Berejo tekst.

BORIS

Zgodovina ga je ohranila z imenom Novski; to pa je gotovo samo psevdonim (pravilneje rečeno: eden od njegovih psevdonimov).

MAJA

Stari Grki so imeli spoštovanja vreden običaj: tistim, ki so zgoreli, ki so jih pogoltnila ognjeniška žrela, ki jih je zalila lava, tistim, ki so jih raztrgale divje zveri in požrli morski psi, tistim, ki so jih v puščavi raznosili mrhovinarji, so v njihovi domovini postavljali tako imenovane kenotafe, prazne grobnice ...

PETER

V policijskih arhivih so zapisane tri rojstne letnice: 1891, 1893, 1896. To ni samo posledica lažnih dokumentov, ki so jih uporabljali revolucionarji; nekaj beličev pisarju ali popu in stvar je bila urejena: dokaz več o podkupljivosti uradništva.

IVAN

V njegovi biografiji ne manjka podatkov: ampak spravlja v zadrego njihova kronologija (ki jo le še bolj otežujejo lažna imena in vrtoglavo spreminjanje kraja dogajanja).

VLADIMIR

Spomladi 1912 se v Petrogradu, v imenitnih salonih, kjer se začenjajo vse bolj zaskrbljeno pogovarjati o Rasputinu, prikaže mlad inženir, Zemljakov po imenu, v svetli obleki, sešiti po najnovejši modi, s temno orhidejo v zavihku, z mondenim klobukom, palico in monoklom.

JERCA

Nekega svetlega jesenskega jutra, ko je obedoval v salonu slovitega alpskega sanatorija v Davosu, kjer si je zdravil bolne živce in načeta pljuča

in kjer ga je obiskal eden od članov internacionale, neki Levin, je k njima prisedel doktor Grünwald.

BORIS

Februarja leta 1918 ga vidimo v žitorodnih krajih Tule, Tambova in Orla, na bregovih Volge, v Harkovu, od koder pod njegovim nadzorstvom odhajajo konvoji z odvzeto pšenico proti Moskvi.

JERCA

Neko pismo iz teh let, napisano z roko Novskega, ostaja edino avtentično pričevanje o tej ljubezni, v kateri se revolucionarna strast in zanos čutov prepletata s skrivnostnimi in globokimi vezmi ...

LJUBIŠA

Samo trenutek. To mesto v noveli, to pismo, ki ga Novski piše svoji edini ljubezni Zinaidi Mihaljovni Meisner, s katero se kmalu tudi poroči, je zelo pomembno, saj je to edino mesto, kjer o svojem življenju spregovori Novski, torej literarni junak sam. In s tem nas Kiš znova zapelje, saj se nam zdi, kot da je to pismo resnični dokument in ne fiktivno pismo.

IVAN

Saj vemo, kaj je Cankar zapisal o novelistu: da je izdajalec, Juda Iškarjot.

JERCA

Ali naj potem to preberem?

LJUBIŠA

Ne to mora brati možki. Ivan, ti preberi.

IVAN

Komaj sem sedel v univerzitetno klop, že sem prišel v zapor. Prijeli so me natanko petnajstkrat ... Med kratkimi urami svobode sem gledal kot v kinu, kako se mimo mene pomikajo žalostne ruske vasi, mesta, ljudje,

dogodki, medtem ko sem sam venomer hitel, na konju, ladji, enovprežnem vozu. Ni postelje, v kateri bi spal več kot mesec dni. Spoznal sem strahotnost ruske resničnosti ... Moja edina strast je bila mučna, zanosna in skrivnostna obrt revolucionarja ...

MAJA

Poročni obred je bil 21. decembra 1919 na torpedovki Spartak, zasidrani v kronštatskem pristanišču ...

LJUBIŠA

Preskoči nekaj vrstic in začni s "Pihalna godba ...".

MAJA

Pihalna godba kronštatskega mornarskega garnizona se je po premičnem mostu povzpela na palubo in igrala koračnice. Zaradi temperature okrog trideset stopinj pod ničlo imajo glasbila čuden, počen zvok, kot da so iz ledu ... Stroge trojke čekistov z golimi revolverji se trikrat povzpnejo na palubo in zahtevajo, naj se iz varnostnih razlogov slavje neha: ob omembi imena Novski trikrat spravijo revolverje v toke in se pridružijo častniškemu zboru, ki vzklika Gorko! Gorko! Prazne šampanjske steklenice letijo čez palubo kot izstrelki 25-milimetrskih topov.

PETER

Kot je znano, je bil ta zakon razvezan čez osemnajst mesecev in Zinaida Mihajlovna je med nekim izletom v Evropo postala sopotnica sovjetskega diplomata A. D. Karamazova.

VLADIMIR

Kot rečeno, se natančne kronologije življenja Novskega v letih državljanske vojne in tik po njej ne da ugotoviti. Vemo, da se je leta 1920 bojeval proti nepokornim in despotskim emirjem v Turkestanu ... Na kongresu vzhodnih narodov ga srečamo za predsedniško mizo, odsotnega, z večno cigareto med porumenelimi zobmi ... Ob koncu 1924. leta se prikaže v Londonu v delegaciji, ki se je pogajala z večno nezaupljivimi Angleži.

LJUBIŠA

Do tu. Tu bomo za danes končali. Sedaj se začne njegova kalvarija, saj ga leta 1937 aretirajo in odtlej gre samo še navzdol.

BORIS

Ampak, Ljuša, bolj ali manj mi je jasno, da sedaj beremo novelo: kot si rekel, ni skoraj, jaz bi rekel, nikakršnih dialogov. Kako pa bomo to prozo, četudi še tako dobro, igrali. A bom kar recitiral te stavke?

LJUBIŠA

Boris, saj nisi od včeraj! Skozi pripoved moramo priti do usode junaka: gre za tako rekoč prototip junaka našega časa, saj to, kar se je dogajalo v onih letih v Sovjetski zvezi, se je, sicer v nekoliko milejši obliki, dogajalo v vsej Evropi. Čas med obema vojnama je bil resnično krvavi kabaret. Norišnica, zaton Zahoda, brezup in upanje hkrati, utopija in morija. Nihilizem se je bratil s herojstvom, ideje, kot da so bile ženske z zobmi v pički ... se opravičujem, kolegici, ki so, takoj ko je bila strast potešena, odgriznile ud ...

MAJA

Oprosti, kolega, kurca ...

BORIS

In kdo bo potem Novski?

LJUBIŠA

Vi vsi boste Novski! Vsi mi smo Novski!

5. prizor

Fedjukin, mladenič, Boris Davidovič.

FEDJUKIN

Upošteval sem vaše nasvete, pravzaprav kar navodila, saj takšni revolucionarji, kot ste vi – bili! –, nikdar ne svetujejo, oni samo dajejo navodila, ukaze, pošiljajo depeše in kurirje. Razmišljal sem, Boris Davidovič, o onih vaših žaljivkah, da so naše metode reakcionarne, rekli ste celo, da smo nekakšni vajenci ...

BORIS DAVIDOVIČ

Torquemadovi vajenci ste. In Torquemada je bil veliki španski inkvizitor.

FEDJUKIN

Hvala, Boris Davidovič, druženje z vami mi je tudi nekakšna šola. Mnogo stvari sem se že naučil, odkar se midva tule srečujeva. Torej, govorili ste tudi o psihologiji, o tem, da nima smisla mučiti telesa, torej mesa, ampak dušo. Četudi vem, da sami ne verjamete v dušo, saj je plod vraževerja in oba dobro veva, kaj je Lenin govoril o duši in takih reakcionarnih rečeh! Torej, razmišljal sem, naravnost razbijal sem si glavo, kako bi ugodil vašim zahtevam, naj moderniziramo svoje metode in jih obogatimo z dognanji sodobne znanosti. Psihologijo ste omenili. No, pa sem se, že bolj proti jutru, končno vendarle domislil. Hipoma se mi je posvetilo, kaj ste mislili s tisto psihologijo. Brez udarca je treba udariti in raniti človeka, ne da bi potekla ena sama kaplja krvi. In sem šel po tegale mladeniča, nič krivega, ena sama nedolžnost ga je, četudi ni več tako mlad, in sem ga pripeljal k vam, da bova skupaj izvedla moderno metodo pridobitve vašega priznanja.

BORIS DAVIDOVIČ

Mnogo besed ste porabili, da ste natrosili nekaj neumnosti. Sploh pa ne vem, kaj ima tale mladenič opraviti z menoj?

FEDJUKIN

Nič, a hkrati veliko, celo preveč. (*Se obrne proti mladeniču.*) Če Novski ne prizna, te bom ubil.

BORIS DAVIDOVIČ

To nima nič opraviti s psihologijo. To je patološko. Zakaj povezujete tega na smrt preplašenega mladeniča z menoj! Vi ste psihopat, Fedjukin! Psihopat.

FEDJUKIN

Morda, ampak zato ker sem sledil vašim navodilom, naj posodobim metodo za pridobivanje priznanja.

MLADENIČ

Priznajte, priznajte vendar, kar koli, v imenu mojega življenja priznajte. Saj vam je tako ali tako že sojeno. Vi boste tako ali tako umrli. Zakaj naj bi še jaz zaradi vas.

BORIS DAVIDOVIČ

Tudi ti si že mrtev. Tudi če priznam, te bodo ubili, ali ne razumeš. Ta peklenski načrt nima rešitve.

FEDJUKIN

Kako neznačajan človek ste, Boris Davidovič! Najprej me silite, da poiščem novo metodo, ko pa vam jo hočem demonstrirati, se pretvarjate, kot da me niste vi, da, prav vi, pooblastili, da iščem in iščem in nazadnje najdem tegale nič krivega mladeniča. Boris Davidovič Novski, ali priznate, da ste krivi po vseh točkah obtožnice?

Boris Davidovič molči. Molči. Mladenič se trese v smrtni grozi.

FEDJUKIN

Boris Davidovič Novski, zadnjič vas vprašam: ali priznate, da ste krivi? Če ne priznate, bom ustrelil tega mladeniča. In vi, edino vi, kontrarevolucionar, špijon in saboter, boste krivi njegove smrti. Ne jaz, vi ga boste ustrelili.

Boris Davidovič molči.

Fedjakin ustrelil mladeniča, ki se skoraj zvrne na Borisa Davidoviča.

FEDJUKIN

Štiriindvajset ur vam dam za premislek, štiriindvajset ur in nič več!

6. prizor

Ljubiša, Metod, Ivan.

LJUBIŠA

Ob tejle steni, na tehle deset metrov, bomo postavili konstrukcijo.

METOD

Kakšno konstrukcijo?

LJUBIŠA

Kovinsko ogrodje, na katerega bomo namontirali drsna vrata ...

METOD

Na tejle steni? A se hecaš?

LJUBIŠA

Metod, ti si najboljši odrski mojster v Jugoslaviji! Samo spomni se, kako smo rešili sceno v *Tako, tako!*

METOD

Najboljši v tem delu Evrope, se reče. Na *Tako, tako* me pa ne spominjaj, saj smo skoraj crknili, da je končno stvar stala in da se ni vsak hip podrla.

IVAN

Ljuša, ampak čemu pa bo služila ta konstrukcija?

LJUBIŠA

Kaj je bilo najbolj značilno za Rusijo pa tudi za Sovjetsko zvezo?

METOD

Vem, da se pravi odgovor ne glasi vodka, ampak mislim, da je bila, je in bo – vodka!

LJUBIŠA

Se začne na v, pa ni vodka! Vlak! Vlak, tovariši!

IVAN

In ta konstrukcija ob tejle skromni steni bo vlak? Saj vedno pravim, da je teater prostor brezmejne domišljije. Kot poezija.

METOD

A bomo šine tudi postavili?

LJUBIŠA

Seveda!

METOD

Pa saj ti nisi normalen!

LJUBIŠA

Kdo pa pravi, da sem. Če delam v Pekarni, pa sploh nisem!

IVAN

Brez štosiranja, povej že, kaj bomo naredili tule?

LJUBIŠA

Šine bodo tako zgoraj kot spodaj, da bodo vrata, torej vrata vagonov, lahko drsela levo in desno. Vso predstavo bomo postavili v ta imaginarni vlak, ki v Sibirijo vozi odpisane. Vlak, na katerem se začne pasijon revolucionarjev, ki se jih je Stalin hotel znebiti!

METOD

Že, ampak ali se ti vendar ne zdi, da je tule malo premalo prostora za cel vlak, ki tedne sopiha v Sibirijo.

LJUBIŠA

Ejzenštajn!

IVAN

Križarka Potemkin. Stopnišče, otroški voziček, vojaški škornji ...

LJUBIŠA

In črvi v mesu! Ja, klasika, vendar gre za montažo! Atrakcija montaže. Film, ki ga je že Lenin razglasil za prvo umetnost proletariata! Pri čemer je poudaril, kot piše Bonč-Brujčev, da ko bodo v kinu zavladale množice in ko bo prišel v roke pravim tvorcem socialistične kulture, bo postal eno izmed najmogočnejših sredstev za prosvetljene množice.

IVAN

Aha, razmem: gledališče hočeš približati filmu.

LJUBIŠA

Ne, ampak v gledališču uporabiti princip kadriranja in montaže.

IVAN

Lepljenka, kolaž.

LJUBIŠA

Lahko rečeš tudi tako, lahko pa rečem fragmentarna dramaturgija.

METOD

Kar se filmov tiče, imam najraje francoske: Godard ...

IVAN

Uh, zdaj sem se spomnil na Robbe-Grilletov film Lani v Marienbadu. Fenomenalno.

LJUBIŠA

Poslušajta me! Gre za idejo, da v hitrem odpiranju in zapiranju vrat – zato morajo biti drsna, na šinah, Metod, na šinah – ustvarimo vtis kadriranja. Krajši in daljši kadri, osvetljeni od zgoraj, se menjavajo in vse izgleda tako, kot bi pred nami tekla filmski trak. Režiranje je kadriranje, je montaža kadrov.

METHOD

Sliši se fino, ampak ...

LJUBIŠA

Nič fino, nič ampak! Genialno je tole, bosta že videla. Igralci bodo pa sploh fascinirani.

IVAN

Ja, ampak, oprosti, da znova ampak, ampak prostora je še vedno malo oziroma še manj, če računamo na vso to konstrukcijo, ki naj bi ustvarila iluzijo vlaka in vagonov.

LJUBIŠA

Prostora je toliko, kot ga je. Razširiti te hišice ne moremo. Metod, treba je natančno izmeriti, pri tem je treba upoštevati tudi debelino kovinskih drogov, ki bodo tvorili osnovno ogrodje.

METHOD

A ti misliš, da bi pri tem uporabili kovinske cevi za zidarske odre?

LJUBIŠA

Natanko tako!

METOD

Ampak a veš, koliko so te cevi široke? Sama konstrukcija nam bo vzela še en meter, potem pa ne boš imel prostora za gledalce!

IVAN

Dobro, dajmo vso stvar na papir in izračunajmo. Prostor bodo morali imeti tudi igralci, a ne, Ljuša?

LJUBIŠA

Imeli ga bodo, dovolj ga bodo imeli.

METOD

Če ga pa ne bodo imeli, se bodo pa malo stisnili.

LJUBIŠA

Stisnili se bomo mi vsi skupaj. Mislim, da bomo lahko naredili osem niš ... deset metrov deljeno z osem je ...

METOD

Stopetindvajset centimetrov širine. Koliko pa naj bi imeli globine?

LJUBIŠA

En meter, cirka. Saj bo dovolj. Prizori bodo bolj statični ...

IVAN

Dinamična bodo drsna vrata in menjava luči.

LJUBIŠA

Hitro se učiš, Ivan moj.

METHOD

Če samo pomislim, kaj nas še čaka, sem še bolj žejen. Stopimo do Mirja.

LJUBIŠA

Aha, še tole: rabili bomo komandno ploščo ...

METHOD

Se razume, tovariš komandant!

LJUBIŠA

Ta stavek si pa lahko slišal samo v Sutjeski, Metod! Brez šale: za čim bolj nemoteno in hitro menjavanje luči v vsaki od osmih niš bo treba izdelati ploščo s stikali, da bo mogoče prižigati in ugašati luči, seveda ročno, a vseeno popolnoma sinhronizirano, ker bo lahko tako, da bodo luči osvetljevale drugo in peto nišo, takoj zatem pa prvo in šesto in sedmo. Najti moramo dobrega električarja ...

METHOD

Se bom jaz zmenil s Tonetom, električarjem iz Drame. Nam bo na fuš naredil to ploščo. Pa še kakšen material si bo lahko sposodil.

LJUBIŠA

V Drami mi veliko dolgujejo.

IVAN

Cement je zagotovo ena najboljših predstav Drame v zadnjih sezonah. Navkljub slabim kritikam.

LJUBIŠA

A je Javoršek kritik?

METOD

Moral bi reči: najboljša. Saj sem bil jaz tam odrski mojster.

LJUBIŠA

Mojster za odrsko utvaro.

METOD

Oui, mon patron!

7. prizor

Boris in Boris Davidovič. Boris hodi po prazni Pekarni in napol glasno izgovarja tekst Grobnice, enega od odlomkov, ki so ga brali na vaji (od strani 92 do 95 – poroka med Novskim in Meisnerjevo). Tedaj se iz teme izlušči lik Borisa Davidoviča.

BORIS DAVIDOVIČ

Ti si tudi Boris? Po carju?

BORIS

Ne po Pasternaku, pesniku.

BORIS DAVIDOVIČ

No, kdo je Pasternak, pa že vem, četudi se nisva nikdar srečala.

BORIS

In kdo si ti?

BORIS DAVIDOVIČ

Me ne prepoznaš? Saj me boš baje igral.

BORIS

Ne me zajebavat! Kakšen Boris Davidovič, pa še Novski povrhu, kaj. Saj nisem Hamlet, da bi srečal očetovega duha! Mi ne dajo igrat Hamleta, barabe, pravijo, da jaz pa res ne morem biti Hamlet. Pa samo poglej, kdo vse ga je že igral. Jaz pa da sem preveč mediteranski tip. A zato ker nisem blond? Imam Goldonija že vrh glave! Pa Molièra tudi!

BORIS DAVIDOVIČ

Nisem prišel, da bi diskutiral s teboj o gledališču. Prišel sem zaradi zgodovine, objektivne zgodovine! O meni so pisali vse vrste reči. Bolj ali manj izmišljene. Same neumnosti, kot da bi se res ne ohranil prav noben dokument, iz katerega bi se dalo rekonstruirati moje življenje. Ne verjamem, da so za menoj prav vse počistili. Za seboj sem pustil sledi, globoke sledi, pa ne v snegu, ki izginejo, ko pride pomlad, ampak krvave sledi revolucije in izgradnje novega sveta.

BORIS

No, tole pa ni v knjigi zapisano.

BORIS DAVIDOVIČ

Kiševa knjiga je le eden od nešteti ponaredkov mojega življenja. Falzifikat.

BORIS

V Beogradu govorijo, da gre za plagiat.

BORIS DAVIDOVIČ

Falzifikat ali plagiat, saj je vseeno. A ne moreš si, tudi v imenu literature, življenje nekoga, ki ga sploh ne poznaš, popolnoma izmisliti. Življenje ni izmišljotina! Življenje je borba, kri, trpljenje, muke, pasijon!

BORIS

Tako si se razburil, da se te kar malo bojim, četudi vem, da je vse skupaj neka Ljubiševa nameštalka!

BORIS DAVIDOVIČA

Nič ni "nameštalka" ali kako si že rekel, vse to je resnično, kot je resnično moje življenje, ki ga zdaj hočete tu kazati kot v cirkusu! Saj nisem bengalski tiger!

BORIS

Ali ne bi bilo bolje, da bi se o tem pogovoril z Ljušo. Jaz sem samo igralec, samo najemna delovna sila. Za skromen honorar, če v tejle Pekarni sploh bo, moram narediti vrhunsko igralsko stvaritev. Kreacijo!

BORIS DAVIDOVIČ

Zdaj sem prišel k tebi. Tudi druge bom obiskal. In Ristića prav zagotovo. S teboj se moram pogovoriti o nečem, kar me je še posebno prizadelo; prizadelo tako zelo, da sem moral priti. Gre namreč za Zinaido Mihajlovno!

BORIS

Zinaida Mihajlovna? Ne poznam.

BORIS DAVIDOVIČ

No, saj sem vedel; tako površno si prebral Kiševo knjigo, da si še tega imena nisi zapomnil. Taki ste igralci! Samo tisto, kar sami govorite, vas zanima, vse ostalo pa ne! Pa saj si je Ristić zamislil v sceni poroke tebe in Majo.

BORIS

Aha, mi je že jasno. Četudi ne vem, kako veš, kar jaz še ne vem, in sicer da bom jaz v tistem prizoru Boris Davidovič in ne Boris. Ljuša je rekel, da smo mi vsi Novski. No, zdaj tudi ti, ki si pravzaprav edini pravi Novski, četudi ne vem, od kod si se vzel ... saj ne delamo Mojstra in Margarete ...

BORIS DAVIDOVIČ

Pusti Bulgakova! On je bil oportunist, če mu je šlo za nohte, se je klanjal Stalinu, medtem ko je Stalin uničeval moje življenje. Tu sem zaradi Zinaide, kot sem dejal. In zdaj me boš poslušal, zelo pozorno poslušal, kar ti bom pripovedoval, saj ti bom povedal, kako je v resnici, ponavljam, v r-e-s-n-i-c-i bilo z menoj in Zinaido, edino ljubeznijo mojega življenja.

BORIS

Poleg revolucije ...

BORIS DAVIDOVIČ

Ne bodi ciničen; ti si igralec, pa konec. Ti si poustvarjalec in ne mislec. Nič ti ni treba misliti, ti samo igraš, igraš neko tuje, povrhu še izmišljeno življenje. Torej Zinaida Mihajlovna Meisner. Res ji je dala narava, kot je zapisal neki Lev Mikulin, seveda je bil tudi to psevdonim, saj tedaj ni imel nihče svojega pravega imena, ampak množico psevdonimov! – da ji je “narava dala vse: pamet, nadarjenost, lepoto”. A to vse je premalo, da bi si lahko samo predstavljal, ponavljam p-r-e-d-s-t-a-v-l-j-a-l Zinaido. Bila je tista ženska, ki so ti kratko in malo usojene. V njej je bilo nekaj, kar jo je že na daleč razlikovalo od drugih žensk. Bila je aristokratsko lepa, hkrati preprosta kot ukrajinska žanjica, njeno telo je bilo darilo ljubezni: ena noč z njo je bila več kot vse življenje v haremu. A hkrati je bila čista, nedolžna, nepokvarjena, ker njena strast je bila biser v školjki, da – pa naj se sliši še tako obrabljeno –, biser, ki ga je rodila neka prikrita bolečina, s katero se je verjetno že rodila. Njen govor, pa naj je govorila o oblekah, o izkoriščanju delavcev, o dekadenci, ki spodkopava temelje zahodne civilizacije, ali o prihodnosti, ki jo je hotela graditi, je bila visoka pesem logike, jasnosti, brez vsakršnega pretiravanja, brez okraskov, brez puhlic. In ona me je – kot sem nekoč zapisal v enem od premnogih pisem, ki sem jih pisal, ko sem bil v izgnanstvu – resnično nosila v srcu! Si sploh lahko predstavljaš, kaj pomeni, da te ljubljena ženska “nosi v srcu”?! Sploh lahko doumeš, kaj to pomeni? Ker ko sem jaz crkaval v Sibiriji, sem imel najlepše, najvarnejše zatočišče, in to je bilo Zinaidino srce! Meni niso mogli ničesar storiti, mene niso mogli uničiti, pa naj so poskušali s fizičnim nasiljem ali s psihičnim, naj so me izstradali, da sem bil samo še kost in koža, ali so me potapljali v ledeno vodo tako kot že mojega očeta davno nekoč, vse sem prestal, kajti ona me je nosila v svojem srcu, v razkošni palači, h kateri se je širil vrt, skorajda edenski vrt ...

BORIS

Saj to je čista poezija!

BORIS DAVIDOVIČ

Nikakršna poezija! Poezija je izmišljaja, laž! To pa je bilo Zinaidino srce! Žensko srce, toplo, nežno, skozi tanke stene je do mene prodiral njen srčni utrip, mišica se je krčila in popuščala, ritem njenega srca je polnil moje življenje, ki sem ga daroval na oltar revolucije, revolucija pa je mislila, da sem žrtvena žival, ki ji mora prerezati goltanec, izpuliti srce, razparati čreva. In zato, igravec moj, ki hočeš oživiti moj lik, saj še vedno prebirate Stanislavskega, ki je gledališču podaril sistem, ki se mu ne da izogniti, ti, ki nimaš pojma, kaj pomeni biti v ženskem srcu! In zato, še enkrat, tistega prizora, v katerem Kiš popisuje najino poroko, poroko Borisa Davidoviča Novskega z Zinaido Mihajlovno Meisner, ne boste igrali! Ne boste, ker ne bom dovolil, da bi skrunili spomin na žensko, ki ... ki me je nosila v svojem srcu! Ne dovolim! Kajti tisto, kar piše v knjigi, je navadna bedarija. Kakšen Spartak, kakšna torpedovka in kakšen mornariški garnizon! Pa šampanjec, pa 30 stopinj pod ničlo, pa čekisti, pa ... saj je še datum napačen! Midva sva se poročila 7. oktobra 1920! Ne pa 21. decembra 1919! Le od kod vsi ti kvazipodatki, ki naj bi zavedli bralca, da bi jim verjel! Ne in ne! Moje življenje ni bilo in ni in ne bo literatura! Moje življenje je bila revolucija, za katero sem se bil pripravljen žrtvovati! In Zinaida je bila eden od najsvetlejših angelov naše revolucije! Angel, v katerega srcu sem preživel vsa tista strašna leta mučenja, trpljenja in popolnega razčlovečenja ...

BORIS

Mater, tole pa je bilo ... Ja, kje pa je? Kje pa si, Boris Davidovič! Saj je bil še ta trenutek tu pred menoj. Zdaj pa se je razblinil. Kot duh! Kot duh Hamletovega očeta! Bogami, tole pa ne vem, kako bom preživel. Pa še nihče mi ne bo verjel! Saj jim tudi povedal ne bom! Ja ali pač, kaj pa vem, morda pa to res ni neka "nameštalka"! O, mater, v kaj sem se spustil? Kaj je v tem? Mora že nekaj biti, četudi se mi je vse tole samo zdelo. Da je bil le privid? Potem sem pa bolan, ah, to pa spet ne, saj se včasih res zgodi, da se tako vživim v kakšen lik, da se mi zdi, da nisem več jaz, ampak on, včasih, zlasti na začetku študija, pa samo nisem več jaz, ker še nisem oni drugi ... Uh, dovolj je. Stopim malo ven ...

8. prizor

Vaja. Vsi zbrani v Pekarni. Manjka le Boris.

LJUBIŠA

Kje je Boris?

JERCA

V pesjaku, če ni že v kotlu ...

LJUBIŠA

Vidim, da se že identificirate z našimi junaki! To je dobro, ampak mene ne zanima, kje je Davidovič, ampak Cavazza.

IVAN

Nič ni javil, da ne pride.

LJUBIŠA

Bo že prišel, morda se je kje malo zamudil. Začnimo. Ivan je prinesel nekaj knjig iz bogate marksistične družinske knjižnice. Vidite, kako prav pride, da se knjig ne meče stran, da se jih ne zažiga ... Nihče ne ve, kdaj pridejo prav, ne le kot prijateljice, ampak predvsem kot učiteljice.

IVAN

Točno tako pravi tudi Lenin. Prinesel sem vekapebe, nato imam tu še spise Marxa in Engelsa o umetnosti in književnosti – in kdo je prevajalec, ne uganete: Bogomil Fatur, pesnik, popolnoma pozabljen, spregledan. Leta petdeset je bil prisiljen, da si je služil kruh s prevajanjem klasikov marksizma, namesto da bi pisal pesmi ... Potem so tu še Leninova pisma Maksimu Gorkemu, ko se je prvi pisatelj revolucije zdravil na Capriju – tu je nekaj sijajnih misli, poslušajte samo tole: “Bog (zgodovinski in zemeljski) je predvsem kompleks idej, ki so se rodile iz položaja človeka, ki sta ga z vso silo tlačila tako priroda kakor tudi razredno zatiranje, je kompleks idej, ki utrjujejo to tlačenje in uspravajo razredno borbo.” Super, ali ne?

No, tudi Lenin je napisal precej spisov o kulturi in umetnosti – te pa je prevedel Joža Vidmar!, ki ni bil samo prevajalec Molièra, ki so ga igrali med vojno na osvobojenem ozemlju.

LJUBIŠA

Dajmo za začetek prebrati nekaj odlomkov iz zgodovine komunistične partije. Že če samo pogledamo kazalo, vidimo, da je delo zastavljeno zelo ambiciozno, celo znanstveno, saj skuša umestiti oktobrsko revolucijo in izgradnjo sovjetskega socializma kot predstopnji komunizma, ki bo uničil kapitalizem in zavladal vsemu svetu, v zgodovinske dogodke, kot so rusko-japonska vojna, poraz Nemčije v prvi vojni, mednarodni položaj med letoma 1930 in 1934, nemška intervencija v Španiji, japonski vdor v centralno Kitajsko itd. itd. No, Maja, pa ti začni. Z Leninom, stran 21.

MAJA

“Zato ker je proletariat ne glede na svojo sedanjo maloštevilnost tako delovni razred, ki je povezan z najbolj napredno obliko gospodarstva – z veliko proizvodnjo in ima zaradi tega veliko bodočnost.”

LJUBIŠA

Dalje.

JERCA

“Marksisti so trdili: ne delajo junaki zgodovine, temveč zgodovina dela junake. Razvoja družbe ne določajo želje in ideje znamenitih osebnosti, temveč ga določajo spremembe v načinu proizvodnje materialnih dobrin, ki so nujno potrebne za obstoj družbe ...”

VLADIMIR

“In šele tedaj se bo izpolnilo veliko prerokovanje ruskega delavskega revolucionarja Petra Aleksejeva: Dvignila se bo mišičasta roka milijonov delovnega ljudstva in jarem despotizma, obdan z vojaškimi bajoneti, se bo sesul v prah”.

LJUBIŠA

Peter, na strani 50, drugi odstavek.

PETER

“Zgodovina je postavila sedaj pred nas – je govoril Lenin – neposredno nalogo, ki je najbolj revolucionarna od vseh neposrednih nalog proletariata v kakršni koli drugi državi. Uresničenje te naloge, uničenje najmogočnejšega branika ne samo evropske, temveč, lahko rečemo sedaj, azijske reakcije, bi napravilo ruski proletariat za avantgardo mednarodnega revolucionarnega proletariata.”

LJUBIŠA

In tako dalje in naprej vse do Stalinovega terorja. Navdahnjena proza, ki zanika zgodovino, saj je vsa okrašena z metaforami. Vendar se moramo zavedati, da tu nimamo opraviti s propagando, nikakor ne! Pred nami je zgodovina, ki jo – sledeč prebranemu – ne delajo znameniti ljudje, ampak odnosi v družbi, proizvodnih procesih in tako dalje. Zgodbo Borisa Davidoviča Novskega moramo razumeti znotraj teh okvirov, okvirov marksističnega materializma in dialektike. Boris Davidovič ni hotel biti “znamenita osebnost”, ni hotel “delati” zgodovine: on se je daroval revolucionarnim procesom ...

Vstopi Boris.

BORIS

Se opravičujem, ampak ...

LJUBIŠA

Nič hudega, saj smo sedaj le prebirali odlomke iz vekapebeja kot najbolj tipičnega, tako rekoč paradigmatičnega izdelka marksističnega materializma, ki je imel ambicijo, da je zgodovina. Kaj pa je s teboj, videti si bolan.

BORIS

Ma, ne vem, res se zelo čudno počutim. Imel sem čudne, zelo čudne sanje in še sedaj se mi zdi, da se nisem popolnoma prebudil ... četudi sploh spal nisem ...

PETER

Je hudič, če se človek ne more zbuditi.

VLADIMIR

Morda pa bi nam zaupal, kaj si sanjal? Sanje so zelo pomembne za igralca, saj v njih včasih najde tisto "nekaj", kar mora dodati liku, ki ga igra, da le-ta oživi.

BORIS

Saj ravno to je problem ... Sanjal sem ... ah, saj nima smisla, da vam pripovedujem.

LJUBIŠA

Le povej. Se strinjam z Ladom, sanje niso stvar, ki bi jo lahko kar preskočili. Treba jih je analizirati, četudi nismo freudovci ali jungovci.

BORIS

No, ja, saj pravzaprav niti ne vem, ali so bile sanje ... saj nisem bil doma v postelji, bil se tu in ponavljal tekst. Pa se je nenadoma pojavil Boris Davidovič ...

LJUBIŠA

Fenomenalno, pripoveduj. To moramo slišati!

BORIS

Ma, saj nima smisla, saj je vse skupaj tako nenavadno, skorajda trapasto. Iz teme je stopil – kot duh ...

JERCA

Aha, Hamlet je na delu!

BORIS

Kolegica draga, saj ni treba izgovoriti, kar misliš. Vsi v Drami vedo, da trpim, ker nikdar nisem igral Hamleta, ampak to nima zveze s tem, kar se mi je zgodilo. Sicer pa res nima smisla, da vam razlagam te stvari. Bolj me zanima, kako je s temi očitki, da je Kiševa novela plagiat. Sem razmišljal takole: če je nekaj plagiat, pomeni, da je moral pisatelj od nekod to prepisati, torej, da obstaja nekakšen original. In če se ukvarjamo z zgodbo o Borisu Davidoviču, kot da je to resnična osebnost, saj se Kiš nenehno sklicuje na najrazličnejše vire, potem že mora biti nekaj na tem. Potem ni res, da si je Kiš vse to izmislil. Saj piše tako, kot da je bilo vse to res ...

LJUBIŠA

Zanimivo razmišljaš, Boris. Kar nadaljuj.

BORIS

Vzemimo na primer opis njegove poroke z Zinaido Mihajlovno Meisner. Tam opisuje tako realistično, kot bi bil zraven, četudi hkrati da vedeti, da je vse to izmišljeno; prav vse, tista torpedovka, z mornariškim garnizonom pa ledeni mraz – minus trideset stopinj! – pa šampanjec in čekisti z golimi revolverji. Vse to je tako napisano, da se bralec prej ali slej zave, da bere izmišljeno zgodbo ...

VLADIMIR

Odlično, to je pravo razmišljanje; to so vprašanja, ki si jih moramo zastavljati. Saj je od Aristotela dalje jasno, da je gledališče prostor, v katerem se stvarnost spreminja v nestvarnost, in bi lahko rekli, da je nasprotni proces od poiesisa, ki je prehajanje nebivajočega v bivajoče. Gledališče spreminja bivajoče v nebivajoče: resničnost v utvarnost.

JERCA

Ampak mi imamo pred seboj novelo, prozo.

LJUBIŠA

Seveda, ampak mi ne bomo dramtizirali te proze, mi bomo to prozo prevedli v jezik gledališča. Saj ste tako delali tudi v predstavi *Ali naj te z listjem posujem?* Kajne, Lado?

VLADIMIR

Prozo bomo prevajali v neposredno pričujočnost, kot pravi Rudi Šeligo.

JERCA

Ampak v *Listju* je bilo veliko dialogov; saj sta se Vasiljka in Uršula kar naprej pogovarjali v tistem listnjaku.

VLADIMIR

Pa tudi veliko opisov, znameniti Šeligov deskripcionizem. In prav ti opisi so nam pomagali, da smo lahko ustvarili gledališko predstavo. Saj so sami dialogi lahko tudi radijska igra. Prevajali smo jih v izrazito gledališke znake, ki so prozi nedosegljivi.

IVAN

Ki jih je Inkret označil za zbir najosnovnejših elementov tako imenovanega eksperimentalnega gledališča.

VLADIMIR

No, Inkret ni razumel predstave.

PETER

Poskus s prozo je zapisal. Taufer je edini doumel pomen te predstave, ki je pravzaprav napovedovala Šeligov dramski opus.

MAJA

V *Tako, tako* pa je bil moj edini monolog jok na koncu.

IVAN

In ob našem gostovanju v Ateljeju se je v Borbi pojavil naslov *Djevojka i ostali*. To ni bil le kompliment beograjskega kritika Pašića, ampak je ob tvojem joku v temi dvorana obnemela, gledalci so obsedeli v temi in slišal si lahko samo pospešeno dihanje. In tvoj jok. Mater, takrat so mi skoraj solze prišle v oči.

MAJA

In si bil potem boljši ali slabši?

IVAN

Prav tak kot pred tem, ampak za vse življenje sem shranil tvoj jok v sebi.

VLADIMIR

Opa, to pa je že skoraj ljubezenska izjava.

MAJA

A si ljubosumen. Pesnikom se lažje oproščajo nepremišljene izjave kot profesorjem ...

LJUBIŠA

Sentiment na sentiment. Prekleti Slovenci, ste pa res eno otožno pleme. Jaz pa bi hotel delati predstavo, kjer bi hladno, z matematično natančnostjo analizirali mehanizme stalinistične destrukcije revolucije v imenu nje same! Sicer pa, če smo že v območju sentimenta in ljubezni ... Pa dajmo zdajle poskusiti s prizorom, enim ključnih prizorov za razumevanje življenjske zgodbe našega revolucionarja, s prizorom poroke med Zinaido Mihajlovno Meisner in Borisom Davidovičem Novskim. Maja in Boris, stopita v sredino. Bomo poskusili ...

BORIS

Jaz ne morem pa fertik!

LJUBIŠA

In zakaj?

BORIS

Vi ne veste, kako strašen je bil.

VSI

Kdo?

BORIS

Ja, kdo neki. O kom pa ves čas govorimo! Boris Davidovič vendar! Njegov privid ali duh, kaj pa jaz vem.

JERCA

Boris, ampak a ti resno misliš? Ali se z nami samo zajebavaš?

BORIS

Ena njegova polovica je bila, kot da je prišla iz peterburškega salona, v po najnovejši pariški modi sešiti obleki, druga njegova polovica je bila vsa okrvavljena, v raztrganih hlačah in srajci. Ves pretepen, zlepljeni lasje, izbiti zobje, brada zaraščena. Leva noga v elegantnih čevljih, desna bosa, krvava, ranjena, s populjenimi nohti ...

LJUBIŠA

Odlično, Boris! Zdaj je na tebi, da to tudi uprizoriš, da pokažeš – nam, gledalcem! –, kako je to izgledalo. Prav tu se skriva moč teatra. Pokaži, izrazi, deli z gledalci. Share with the audience, a ne profesor? V sebi si že začel podoživljati našega junaka, seveda bo to doživljanje, to vživljanje treba spremeniti v moderno gledališko govorico – po Artaudu –, saj nismo učenci Stanislavskega. Zdaj pa, Maja in Boris, stopita v sredino.

Maja in Boris stopita v sredino prizorišča. Boris se malo obotavlja.

LJUBIŠA

Je 21. december leta 1919. Pred nami je torpedovka Spartak. Vse je pripravljeno za poroko ...

Boris se začne tresti, drgeta. Nenadoma začne, sprva tiho, potem vse glasneje govoriti tekst, ki mu ga je povedal Boris Davidovič ob njunem srečanju.

BORIS

Torej, Zinaida Mihajlovna Meisner. Res ji je dala narava, kot je zapisal neki Lev Mikulin, seveda je bil tudi to psevdonim, saj tedaj ni imel nihče svojega pravega imena, ampak množico psevdonimov!, da ji je “narava dala vse: pamet, nadarjenost, lepoto”. A to je vse premalo, da bi si lahko samo predstavljal, ponavljam p-r-e-d-s-t-a-v-l-j-a-l Zinaido. Bila je tista ženska, ki so ti kratko in malo usojene. V njej je bilo nekaj, kar jo je že na daleč razlikovalo od drugih žensk. Bila je aristokratsko lepa, hkrati preprosta kot ukrajinska žanjica, njeno telo je bilo darilo ljubezni: ena noč z njo je bila več kot vse življenje v haremu. A hkrati je bila čista, nedolžna, nepokvarjena, ker njena strast je bila biser v školjki, da – pa naj se sliši še tako obrabljeno –, biser, ki ga je rodila neka prikrita bolečina, s katero se je verjetno že rodila. Njen govor, pa naj je govorila o oblekah, o izkoriščanju delavcev, o dekadenci, ki spodkopava temelje zahodne civilizacije, ali o prihodnosti, ki jo je hotela graditi, je bila visoka pesem logike, jasnosti, brez vsakršnega pretiravanja, brez okraskov, brez puhlic. In ona me je – kot sem nekoč zapisal v enem od premnogih pisem, ki sem jih pisal, ko sem bil v izgnanstvu – resnično nosila v srcu! Si sploh lahko predstavljaš, kaj pomeni, da te ljubljena ženska “nosi v srcu”?! Sploh lahko doumeš, kaj to pomeni? Ker ko sem jaz crkaval v Sibiriji, sem imel najlepše, najvarnejše zatočišče, in to je bilo Zinaidino srce! Meni niso mogli ničesar storiti, mene niso mogli uničiti, pa naj so poskušali s fizičnim nasiljem ali s psihičnim, naj so me izstradali, da sem bil samo še kost in koža, ali so me potapljali v ledeno vodo tako kot že mojega očeta davno nekoč, vse sem preстал, kajti ona me je nosila v svojem srcu, v razkošni palači, h kateri se je širil vrt, skorajda edenski vrt ...

Vsi kot začarani strmijo v Borisa. Molčijo. Le Maja se mu počasi približa in se ga začne nežno, skoraj plaho (saj ni popolnoma prepričana, ali gre za izjemno igralsko stvaritev ali za nekakšno psihično motnjo) dotikati, božati, objemati, poljubljati.

MAJA

Ne vem, kaj se je pravzaprav dogajalo z nama, Boris Davidovič. Časi so bili tako razvihrani, nenehna presenečenja, nihče ni znal napovedati, kaj se bo zgodilo naslednji dan, četudi je kot Vladimir Iljič bdel do prve zore! In za najino ljubezen ni bilo ne časa ne ene same skromne izbe, v kateri bi lahko za hip legla in si darovala svoji telesi. Vsa neprespana, lačna, umazana sva se vlekla skozi čas, ki je zorel na drevesu revolucije. A sadeži, vse bolj zreli, vse bolj krvavi, so padali na blatna tla in tiho stokali v svoji smrtni uri. Včasih, samo včasih sva se prijela za roke, si pogledala v oči, rdeče, vnete, izmučene ... in v njih prebrala kratke, žalostne stavke, ki bodo nekoč opisovali najino burno življenje. Nenadoma, morda tam na jesen dvajsetega, ko si se vrnil iz Turkestana, si se mi zazdel tako tuj. Kot da bi ne bil več Boris Davidovič. In res nisi bil več Boris Davidovič, tisti, s katerim sem se poročila pred slabim letom. Bil si ves teman, mrk, polt ti je potemnela, pa ne zaradi turkestarskega sonca, ampak zaradi nečesa, kar je začelo zoreti v tebi, v tvoji notranjosti, nemara v jetrih ... In tedaj sem prvič začutila v srcu ostro bolečino, kot bi se naglo zavrtela črepinja ene tistih razbitih šampanjskih steklenic, ki so jih pijani mornarji metali po torpedovki Spartak ... Bolečina, ki je hitro popustila, a pod mojo levo dojko pustila temno rdeč madež.

BORIS

Mene si nosila v svojem srcu, od tod bolečina.

MAJA

Ne, Boris, nisem te nosila v svojem srcu, to je le slaba metafora, ki si jo bog ve kje pobral. Nemara v kakšnem pogrošnem romanu. Bolečina je bilo spoznanje, da ne pripadava več drug drugemu; da naju je kruti čas revolucije razdvojil, odtrgal enega od drugega!

BORIS

Potem si morala nujno ilegalno na Zahod. In tam si spoznala njega! Njega! Ki je vdrl v tvoje srce in me izrinil! Dobesedno izrinil, kot da sem krvav strdek!

MAJA

Že spet te trapaste metafore. Nihče ni stopal v moje srce, saj to ni nikakršna soba, ali čumnata! Ti boš seveda takoj vzkliknil: Palača! Vraga palača, mišica, ki mora utripniti milijonkrat, da lahko rečemo, smo živi. Res pa je, da me je na moji nadvse tvegani poti po Evropi spremljal Andrej Dimitrovič in mi odpiral vrata do najpomembnejših osebnosti, ki jih je bilo treba prepričati, da morajo pomagati naši mladi Sovjetski zvezi. Bil je spreten diplomat, eleganten in omikan, da so ga vsi zelo zelo cenili.

BORIS

Karamazov! Dodatni brat Karamazov, za katerega Fjodor Mihajlovič ni vedel, da se je rodil iz prešuštnega razmerja med ...

MAJA

Tvoj cinizem, Boris Davidovič, nič ne pomaga. Z njim lahko raniš samo sebe, mene ne več. Najino skupno življenje – namerno ne rečem ljubezen! – je ugasnilo kot plaha oljenka v vetru. Vsak je odšel po svoji poti. Tudi ti si potoval na Zahod, v London, kjer si se srečal s predstavniki tradeunionov, kar je zapečatilo tvojo politično in življenjsko pot. Jaz pa sem šla na Vzhod, v Perzijo, kjer sem avgusta šestindvajsetega umrla za malarično mrzlico.

Počasi se prizorišče zatemni. Boris in Maja izgineta v temi. Vsi prisotni molčijo. Čez čas spregovori Ljubiša.

LJUBIŠA

To je praktičen prikaz, kako bomo prozo, novelo Danila Kiša *Grobnica za Borisa Davidoviča*, prevedli v gledališki jezik. V neposredno pričujočnost!

PETER

Ampak kdo jima je pa napisal tekst?

9. prizor

Vladimir, Peter, Ivan.

VLADIMIR

Klical me je Mitja.

PETER

In?

VLADIMIR

Očitno je prišlo do njega, da delamo Kiša.

IVAN

Kdo mu je pa to nesel na nos?

PETER

Saj ni važno, važno je, da Mitja to ve. In kaj ti je dejal?

VLADIMIR

V sredo ob 11. uri moramo biti pri njem. Imamo sestanek.

PETER

Vidiš, sem rekel, da bi bilo bolje, če bi vnaprej govorili z Mitjo. Saj veš, da se v Ljubljani vse izve. Ivan, ali si se ti kaj širokoustil v Klubu?

IVAN

Aha, zdaj sem pa jaz izdajalec.

PETER

Saj ne mislim tako, ampak kadar ga malo popiješ, postaneš tako zgovoren in zaupljiv ...

VLADIMIR

Pustimo zdaj to. Dogovoriti se moramo, kako bomo pri Mitji nastopili. Pritisnil bo na nas, če drugače ne, pa z grožnjo, da nam ne bodo dali denarja!

IVAN

Seveda ne bomo pokleknili. Grobnica mora biti v Pekarni!

VLADIMIR

Jaz mislim enako. Pa ti, Peter?

PETER

Vsekakor, tako kot vidva, četudi moramo biti pri tem zelo spretni. Mitja je lisjak. Moramo imeti trdne argumente, da ga bomo prepričali. Delanje Kiša ni nobeno politično vprašanje! Niti ideološko. Če so se v Beogradu spravili nad Kiša, so se pač. Tam gre za druge interese; Bulatović že dolgo hoče postati predsednik Zveze jugoslovanskih pisateljev!

VLADIMIR

Tu gre še za prikrit antisemitizem. Hočeš nočeš znova lahko ugotovimo, da so bili komunisti do Judov – milo rečeno – zadržani! Zdeli so se jim nevarni. Kot nacionalsocialistom.

IVAN

Saj pedri so jim tudi sumljivi. A bomo Ljuši povedali?

PETER

Mislím, da je bolje, da ne! Kajti on bi hotel iti zraven in bog ve, kaj bi se iz tega izcimilo. Saj bi se srečala partijski uradnik rahle demokratične usmeritve in ultralevičar. Nikakor ne. Bomo videli, kako se bo izšel naš pogovor pri Mitji, potem se bomo odločili.

VLADIMIR

Se popolnoma strinjam. Ampak, fanta, to pa res ostane med nami tremi. Se razumemo?

10. prizor

*Sestanek pri Mitji, šefu Ljubljanske kulturne skupnosti.
Vladimir, Peter, Ivan.*

MITJA

Lepo, da ste prišli in kar vsi trije. Rad bi se malo pogovoril z vami, verjetno tudi veste, o čem. Stvar je dovolj resna in upam, da se nam bo uspelo pogovoriti, kot to zahteva situacija. Verjamem, da se zavedate svoje odgovornosti, tako kot se je tudi jaz. Na vas ne bi želel izvajati pritiska in prepričan sem, da ga tudi ne bo, saj ste razumni fantje, kajne, Ivan?

IVAN

Zase bi težko dejal, da vedno razumno ravnam.

MITJA

Seveda, saj si pesnik. Ampak zdaj ne gre za poezijo.

VLADIMIR

Vemo, da gre za Kiša, za vprašanje delanja predstave po anatemizirani noveli *Grobnica za Borisa Davidoviča*.

MITJA

Tako je, in srčno si želim, da to ne bi bila grobnica za Pekarno.

PETER

Poslušaj, Mitja, res nam ni treba groziti, saj ...

MITJA

Kdo pa vam grozi, Peter! Ne podtikaj mi! Poklical sem vas, da se odkrito, tovariško pogovorimo. Saj kulturna skupnost financira gledališče Pekarna in je tako odgovorna tudi za njegov repertoar.

VLADIMIR

Vendar repertoar gledališča sprejema umetniški svet, ki ga je izvolil zbor sodelavcev.

MITJA

No, seveda, saj so take demokratične procedure. Vendar imamo mi, ki vam dajemo denar, tudi kakšno pravico, da vas tovariško opozorimo, če menimo, da je kaj izrecno v nasprotju z našimi samoupravnimi socialističnimi normami. In moram kar takoj na začetku reči tole: Lado, ko si ustanavljal gledališče Pekarna, si v intervjuju v Mladini izrecno podčrtal, da ti gre za razredno gledališče, kar je tedaj zvenelo nekoliko presenetljivo. Kajti kakšno naj bi bilo to razredno gledališče, če živimo v tako rekoč brezrazredni družbi. Lado, morda se ne zavedaš, da je tvoj intervju zbudil precejšnjo pozornost tudi zaradi tega, ker si se skliceval na izkušnje, ki si jih pridobil v sodelovanju z Richardom Schecherjem, torej v ZDA. Kar tako presajati ameriške ideje k nam je lahko hudičevo problematično.

VLADIMIR

Mitja, presenečen sem nad tvojim izvajanjem. Saj gre za gledališče in ne politično stranko. Jaz sem ustanovil gledališče in ne stranko, ki bi hotela konkurirati partiji.

MITJA

Ni treba, da si piker, Lado. A zavedati se moraš, da živimo čas, ki je nekoliko drugačen od onega v šestdesetih, ko se je pod plaščem anarho-liberalizma in vseh mogočih filozofskih akrobacij utrjevala močna fronta, ki je prej ali slej hotela zrušiti partijo. Tehnokrati so si predstavljali, da lahko v nekakšnem brezideološkem vakuumu gradijo novi socializem, ki bi priznaval tržno ekonomijo. Kavčič je bil za vse nas dobra izkušnja in napak ne bomo smeli ponoviti.

PETER

Mitja, za božjo voljo, ampak saj sploh ne vem, zakaj nam vse to govoriš. Čas Odra 57 in Perspektiv je bil vendarle popolnoma drugačen. Danes smo se, vsaj upam, otresli nekaterih ideoloških predsodkov.

MITJA

Fantje, ne delajte se neumne. Dobro veste, da imate bogato zgodovino provociranja oblasti. Celo Ivan, ki je najmlajši, ima za seboj kar zajeten seznam provokacij: od Apokalipse do Pupilije, ki je bila verjetno res skrajni eksces. Ja, kje pa živite, madona, ali res mislite, da si lahko vse privoščite! Masturbiranje, občevanje z globusom, klanje živali in kopanje nagecv na odru! Ja, a ste popolnoma izgubili orientacijo?

IVAN

Saj so nas izgnali iz Križank in še pri sodniku za prekrške smo bili.

MITJA

Kaže, da si res brezmejno naiven, Ivan. Sodnik za prekrške je bilo samo opozorilo, da se boste zavedeli, da partija ne more in ne bo dovolila takšnih destruktivnih dejanj, četudi se skrivajo pod plaščem moderne umetnosti. Ja, a res misliš, da ni nihče doumel, da se delate norca tudi iz partijskih simbolov: srp pa kladivo pa rdeča zvezda na zastavi. Četudi ste to zapakirali v nekakšne uganke ...

IVAN

Ja, saj so tisto res bile uganke ...

PETER

Saj nismo tu, da bi poslušali litanije zaradi Pupilije, ki je nikjer ni več in so jo vsi že pozabili.

MITJA

Vsi že ne, Peter moj dragi! Ohranjati je treba spomin ne le na svetle tradicije revolucije, ampak tudi na vse tisto, kar je hotelo popacati te tradicije. Sicer pa Ivan kar najbolje ve, kako sem ravnal, ko sva še skupaj sedela v uredništvu Problemov. Kar povej, ali ni bilo tako, da sem vam samo prijateljsko svetoval, da malo popazite, kaj boste objavili v svoji številki 442. Da se je Matjaž Kocbek delal norca iz Jovanke. Madona, fantje, ali res mislite, da lahko kar naprej provocirate. In če že, potem morate biti

pripravljeni, da boste za to odgovarjali. Poleg tega pa vam mora biti jasno: jaz vas lahko zaščitim, zato sem vas tudi povabil na sestanek. Drugi pa bi ravnali drugače. Hudo drugače.

PETER

Ampak vseskozi se mi zdi, Mitja, da hočeš biti Stane Kavčič ...

MITJA

Ampak ti nisi in ne moreš biti Pučnik, Peter! Tega se moraš zavedati! Sicer pa nima smisla, da se zapletamo okrog stvari, ki so že zdavnaj passé.

VLADIMIR

Mislím, da niso passé, še zdaleč ne, saj so prav dogodki okoli Odra in Perspektiv pokazali predvsem na slabost Partije in njene tako imenovane kulturne politike.

MITJA

Po Titovem Pismu so stvari v tej državi postale precej bolj jasne. Tega ne smete pozabiti. Tam je bilo jasno in nedvoumno rečeno, kdo ima oblast v tej državi.

VLADIMIR

Dobro, bomo poskušali to razumeti, vendar ti si nas poklical zaradi Kiša.

MITJA

Ja, Kiš! Boste že morali priznati, da Kiš ni problem plagiata, to lahko kriči le Bulatović, da s tem odvrne pozornost od svojih nadvse spornih romanov in še bolj spornih izjav, v katerih se vse bolj izkazuje nacionalistična tendenca. Velikosrbski nacionalizem! To pa je najbolj nevarna stvar, tempirana bomba! Kiš je, to vsi dobro vemo, kritika stalinizma! To bi sicer še nekako šlo, saj imamo nenazadnje že Solženicina pa Štajnerja, ampak v Kišu se da prebrati tudi kritika revolucije, oktobrske in socialistične revolucije, in to tudi naše! Gulag je le sopomenka za Goli otok! Ali vam

to ni jasno! In ker vem, da vam je, samo nikar mi zdaj ne začnite predavati ... saj prav zaradi tega tudi delate Kiša, kajne Lado? In zato sem moral govoriti z vami, še preden bi posegli drugi vmes in vas popolnoma onemogočili.

VLADIMIR

Mitja, poskušam razumeti tvoje izvajanje, četudi sem, milo rečeno, šokiran, ampak ponavljam: program je bil sprejet na umetniškem svetu od ljudi, ki so bili vanj demokratično izvoljeni.

MITJA

Nehaj že s temi formalizmi! Nam ne gre za formalnost, tu gre za veliko pomembnejše reči! Partija mora prevzeti odgovornost za vse družbene procese. Tudi na področju kulture!

PETER

Pa saj so v umetniškem svetu tudi člani partije! Jerca je članica partije.

MITJA

In kakšno družbeno odgovornost lahko prevzame neka igralka, Peter! Sicer pa si tudi ti član partije, saj nisi pozabil. In tvoja odgovornost je večja kot Jerčina!

IVAN

Pa kakšno zvezo ima vse to s partijo?

MITJA

Ne delaj se naivnega, četudi si pesnik! Vprašaj svojo mamo ali očeta, pa ti bosta onadva pojasnila, saj sta stara komunista, in to ne tista najbolj zagrizena in ozkosrčna! Kar povprašaj ju, kaj pomeni, če partija spusti vajeti iz rok. Anarhija! Anarhija, ki jo je moč ustaviti le s prisilo, s terorjem! Tega pa si verjetno nihče ne želi, kajne?

VLADIMIR

Mitja, pa res misliš, da je vse to tako nevarno za partijo? Saj gre vendarle za en majhen teater v predmestju Ljubljane, ki naenkrat lahko sprejme največ petdeset gledalcev.

MITJA

Lado, saj ni treba, da se vse stvari dogajajo na Kongresnem trgu ali v Hali Tivoli. Včasih je dovolj le iskra, ki sproži požar. Poleg tega pa je tu še Ristić!

IVAN

In kaj je z njim narobe? Saj je že delal v Pekarni, in to je bila ena najbolj uspešnih predstav. Po novelah Mirka Kovača, ki tudi ne sedi v zveznem cekaju!

MITJA

Res je, *Tako, tako* je bila sijajna predstava in prav je bilo, da ste z njo gostovali tako po Jugoslaviji kot v tujini! Ampak zdaj je drugače. Fantje, morate se zavedati, da je današnji čas drugačen od tistega izpred nekaj let. V Jugoslaviji se kuhajo nevarne reči! Mednacionalni odnosi se zaostrujejo, armija dobiva moč, trošijo se ogromna sredstva za oborožitev – vse to vam mora dati misliti. Poleg tega pa Tito ne bo večno živel. In tisti trenutek, ko ga ne bo več, se bo začelo! Boste videli!

IVAN

Ali nas bo Nato napadel?

MITJA

To bom kar preslišal. Ristić v Beogradu seveda ni mogel delati Kiša, saj bi bila to nepredstavljava provokacija. Zato je prišel v Ljubljano, k svojim prijateljem v Pekarni, in tu namerava delati predstavo ...

PETER

Saj jo že dela ...

MITJA

S katero bo provociral Beograd. In s tem dal Beogradu znova orožje v roke proti Ljubljani. Vi si niti ne predstavljate, kakšne pritiske doživlja naš republiški vrh iz Beograda. Generali včasih popolnoma odkrito grozijo.

IVAN

Ristićev oče je general.

MITJA

Načelnik KOS-a, vse to nam je znano. In prav zaradi tega. Kajti vedeti morate, da je bil general Ristić že osemindesetega jasno in glasno opozorjen, da mora paziti na svojega ultralevičarskega, maoističnega sina! Ristić je vse preveč popustljiv do sina, zato tudi njemu ni lahko. Načelnik kontraobveščevalne službe je vedno človek, vreden največjega zaupanja.

IVAN

Sinovi niso odgovorni za dejanja svojih očetov, je dejal Stalin. Morda pa tudi očetje niso odgovorni za dejanja svojih sinov!

MITJA

To pa moraš vprašati svojega očeta, Ivan. Se mi zdi, da se ne bi strinjal s tvojo "tezo", ki jo gradiš na Stalinu! Zaboga, bodimo resni!

VLADIMIR

Dobro, priznam, vsega tega ne poznamo v detajle, saj nimamo informatorja v zveznem vrhu partije, ampak vseeno sem šokiran nad vsemi temi povezavami, ki jih tu razpredaš, Mitja. Resnično. Preprosto ne morem verjeti, da je vse te stvari tako lahko povezati med seboj.

MITJA

Potem me pa še malo poslušajte. Ristić je prišel v Ljubljano kot žrtev. In vi mu naivno verjamete in ponudite svoje gledališče, da uprizori anatemizirano

knjigo. A žrtev ni in ne bo Ristić, ampak vi in vaš teater. Tu ste zato, da bi vas obvaroval. Da bi ne postali žrtve teh spletk, ki so vendarle stvar Beograda in ne Ljubljane. Ali me razumete? Upam, da sem bil več kot jasen. Res je v mojem interesu, da Pekarna še dolgo dela dobre predstave kot že doslej. Peter, ti bi moral biti še zlasti zainteresiran, saj ste v Pekarni prvič uprizorili po koliko letih?

PETER

Po desetih.

MITJA

Vidiš, Peter. Zato bodite pametni, fantje. Prosim vas, ne grozim, bodite razumni in se odpovejte temu Kišu. Da boste imeli še vrsto priložnosti, da delate dobre predstave.

PETER

In kaj pričakuješ, Mitja. Da gremo od tebe direktno v Pekarno in rečemo: Mitja Rotovnik je prepovedal tegale Kiša pa fertik! A tako naj naredimo. Ja, za vraga, saj veš, da tako ne moremo in ne smemo narediti.

IVAN

Tega ne moremo in ne bomo storili.

VLADIMIR

Žal mi je, Mitja, ampak kot si že slišal od mojih dveh sodelavcev in prijateljev, tega res ne moremo in ne bomo storili.

MITJA

Četudi bodo sledile sankcije?

VLADIMIR

Navkljub sankcijam.

MITJA

Pa si lahko predstavljate, kakšne bodo te sankcije?

IVAN

Ko smo bili na Problemih, si vedno dejal: Fantje, ne ga srat, bomo šli pesek na Savo kopat!

MITJA

Peska na Savi je zmanjkalo. A ga je drugod še veliko! Zadnjič vas prosim, tovariši, premislite dobro. Zavedam se, da vam ni lahko, a še vedno vam bo zdaj lažje, kot če se iz tega skuha kakšna velika zadeva. Z vami sem, zato mi zaupajte in ravnajte, tako kot sem vam svetoval.

11. prizor

Gledališče Pekarna. Metod, Ljubiša, Ivan.

METOD

Takole, postavili smo osnovno konstrukcijo. Samo ...

LJUBIŠA

Metod, ti si mojster! Resnično! Sem vam dejal, da bo šlo! In je šlo!

IVAN

Saj smo si za *Tako, tako* tudi izposodili te gradbene cevi pri Gradisu. Ampak takrat je bilo lažje. Sedaj hočejo izposojevalnino.

LJUBIŠA

To se bomo že poskušali dogovoriti.

METOD

Ampak, Ljuša, problem je v tem, da je premalo prostora za osem niš.

LJUBIŠA

Potem pa manj. A sedem jih gre?

METOD

Za silo, mon patron, saj vzamejo tele spojke še kar precej prostora. Poleg tega moramo računati na to, da bodo igralci imeli prostor za premikanje.

LJUBIŠA

Ni problem, mojster Metod! Se bodo pa malo stisnili.

IVAN

Realno moraš oceniti prostor. Saj nenazadnje moramo imeti kaj prostora tudi za gledalce.

LJUBIŠA

Ja, jasno, saj smo pri *Tako, tako* tudi imeli še kar precej prostora za gledalce. Saj delamo za gledalce, kajne. To je tako rekoč ljudski teater!

IVAN

Vsega skupaj je 50 kvadratnih metrov. Za gledalce, če jih računamo cirka petdeset, moramo ohraniti vsaj polovico prostora.

METHOD

Poleg tega morajo igralci imeti še prostor, da bodo prihajali in odhajali. Tamle bo treba nekako zakriti tisti meter, meter pa pol, da bo zveza z garderobo.

LJUBIŠA

Lepo, da na vse mislita, ampak bistveno je, da smo lahko pristavili tole konstrukcijo. Sedem niš bo okej. Tako bomo lahko menjavali prizorišča: drsna vrata se bodo odpirala in zapirala. Salon v Peterburgu se bo zamenjal za pesjak v kazahstanskih zaporih, naslednji bo London, kjer se je Novski bratil z angleškimi sindikalisti, nato pridemo v Davos, jedilnica, salon slovitega alpskega sanatorija, temu sledi torpedovka Spartak in končno znova pesjak, mučenje, izsiljevanje priznanja, ubijanje mladeničev kot na tekočem traku ...

IVAN

Za to bi lahko uporabili kar vseh sedem niš. Da bi bilo kot na tekočem traku.

LJUBIŠA

Poskusili bomo, morda bo delovalo.

METOD

Ampak luči bomo morali še urediti. Tabla s stikali bo gotova v četrtek. Namestili bomo reflektorje ...

LJUBIŠA

Saj ne rabimo reflektorjev. Samo gole žarnice v kovinskih škatlah. Da bodo svetile direktno navzdol. Hladno, surovo, ubijalsko.

IVAN

Dobro, zelo dobro. Zdi se mi, da bo tole lahko celo funkcioniralo!

LJUBIŠA

Seveda bo, dragi moj pesnik. Ali kdaj ni funkcioniralo, kar si je zamislil Ljuša?!

METOD

Fanta, le počasi, je že prav, da sta navdušena, ampak jaz vidim še kup težav. Nenazadnje, kako bomo sinhronizirali odpiranje vrat in prižiganje oziroma ugašanje luči?

LJUBIŠA

Metod, zato pa imamo tebe. Najboljšega odrskega mojstra, ki se je že v petdesetih specializiral v Parizu.

METOD

Ja, pa ne v teatrah. Moja specializacija je bil Montparnas in Montmartre. Vmes pa si moral po uličicah Pigala.

IVAN

S Camusom v žepu.

METOD

La nostalgie du repos et de la paix doit elle-même être repoussée.

LJUBIŠA

Vidim, da se bom moral čim prej naučiti francoščine. Z ruščino tule ne bom prišel daleč. A vse tole bo zelo dobro funkcioniralo, s Camusom ali brez njega. Drsna vrata nenazadnje lahko odpirajo in zapirajo igralci. To je najbolj praktično, a hkrati tudi realistično. Kaj bi tu šarili z nekakšno odrsko utvaro. Naš čas, čas Borisa Davidoviča Novskega, ni čas utvar. Še najmanj odrskih! Realizem in dokumentarnost. Drastičnost in neposrednost. Nič ne bomo skrivali, nič se ne bomo pretvarjali: taka so kruta zgodovinska dejstva. In tudi danes ni nič drugače!

12. prizor

Fedjukin, mladenič, Boris Davidovič.

FEDJUKIN

Kakšni ideali, Boris Davidovič, so, s katerimi opravičujete svoje zločinsko početje? Pred vami umirajo nedolžni mladeniči, vi pa vzvišeni nad mladimi smrtmi trmoglavite pri svojem prepričanju. Na revolucijo se ne morete več izgovarjati! Nanjo kar pozabite. Čim prej, tem bolje. Boris Davidovič in revolucija nista več mož in žena, no, takole v oklepaju, saj vas je tudi Zinaida Mihajlovna zapustila – se opravičujem, če sem bil nekoliko netakten, revolucija vas je že zdavnaj izpljunila, izvrgla, iztrebila! Saj niste njen sin, ki ga prej ali slej tako kot rodi tudi požre, ampak navaden pankrt, ki si ne zasluži, da bi se ob njegovem imenu, ki bo vsak čas potonilo v pozabo in ne bo ohranjeno v nobeni zgodovini, tudi v onih ne, ki jih bodo pisali na Zahodu in skušali oblatiti našo sveto stvar – omenjalo našo revolucijo!

BORIS DAVIDOVIČ

Fedjukin, moram se vam opravičiti. Če sem vam očital, da ste vajenci velikega inkvizitorja Torquemada, sem vam storil krivico. Kajti vam ni kaj očitati. Popolni psihopat ste in duševnemu bolniku pač ne moremo očitati, da ravna nemoralno, saj on morale sploh ne pozna. In vse vaše nečloveške metode, ki izvirajo predvsem iz tega, da ste sami dovolili, da vas je sistem popolnega nadzora in nezaupanja, ki izvira iz preganjave, ki je – to ste nemara kje že prebrali – tudi bolezensko stanje, zasušnil, me ne morejo zlomiti, četudi že mesece iz vaše pisarne k meni v pesjak prodirajo vaši stavki: “Zlomiti ga moram! Pa naj stane kar hoče!” In še: “Njegovo brezhibno biografijo revolucionarja moram pokvariti!”

FEDJUKIN

Boris Davidovič, prosim vas, rotim vas, prihranite svoje poslednje moči za dokončno redakcijo priznanja, ki bo prej ali slej na mizi. Ne predajajte se čustvom, očitkom, moraliziranjem, prosim vas. Pri svoji materi, bog ji daj pokoj!, vas rotim, bodite razumni in končajva tole zadevo. Pomislite le, koliko sto in tisoč, deset tisoč revolucionarjev stare garde je moralo skozi to proceduro. Skozi proceduro priznanja svojih zmot in iz njih izvirajočih

protirevolucionarnih dejanj – pa naj se ta imenujejo, kakor se že: sabotaža, špijonaža, atentati, tuja agentura ... Ali pa enostavno: izdaja revolucije! Saj se mar zavedate, da so zaradi takih, kot ste vi, ogroženi milijoni sovjetskih državljanov in državljanek. Vrednost enega starega revolucionarja vendarle ne more odtehtati milijonov, kaj menite?

BORIS DAVIDOVIČ

Ko bo vse te norosti enkrat konec, in vem, da je bo, saj to ne more trajati v nedogled, bodo proučevalci našega časa morali uporabljati tudi dosežke medicinske znanosti, še zlasti psihiatrije. Kajti to je resnično bolezen in ne le deviacija sistema, ki se je kot polž zalezal sam vase in se začel zastrupljati.

FEDJUKIN

Vidim, da vas je vse tole resnično izčrpalo, tudi vaš um ni več tako jasen, kot je bil pred meseci, ko sva se prvič srečala. Polž je zelo počasna in nedolžna žival pa še sluzasta in njegova hišica je zelo krhka! Prispodoba za vašo ne najbolj posrečeno primerjavo je škorpiljon! Boris Davidovič, kmalu bo jutro in tale mladenič, Isajevič je njegovo ime, bi se lahko vrnil domov in skupaj s svojo družino pozajtrkoval. Dajte, no, saj sami veste, da nima smisla zavlačevati.

Boris Davidovič kot da bi skorajda že hotel spregovoriti, kot da se je v njem končno zlomilo tisto zadnje, kar naj bi ostalo nepoškodovano celo v njegovi smrti. Junaški smrti.

MLADENIČ

Boris Davidovič, ne dajte se jim, pasjim sinovom!

Tišina. Dolga tišina. Vsi kot otrpli. Nato Fedjukin izvleče revolver, ga nameri v glavo mladeniča.

FEDJUKIN

Boris Davidovič, vidite, to je pravi pogum! Ta mladenič vam je lahko za zgled. On se ne oklepa svojega življenja za vsako ceno tako kot vi, ki si verjetno mislite: vsaka smrt mladeniča, en dan več mojega življenja! Kakšen skrajni egoizem! Kakšna nemorala! In vi, vi, Boris Davidovič,

naj bi bili revolucionar, ki je zrušil stari režim, cesarsko bando zmetal skozi okna Zimske palače in pomagal graditi novo stoletje, stoletje, ko bo človek postal sam svoj gospodar, rešen tisočletnega suženjstva, svoboden, čist, velik, lep, skoraj bog ...

MLADENIČ

Boris Davidovič, nikar, ne poslušajte tega prasca! Tudi Odisej se ni pustil zapeljati sirenskimi glasovi. Nikar, Boris Davidovič! Moje življenje tako ali tako ni nič vredno! Mojo družino so vso pobili, ostal sem samo zato, da bi iz vas izsilili priznanje. Boris Davidovič, umrl bom z zavestjo, da ste človek, jekleni človek, ki ga ni mogoče zlomiti!

Fedjugin ustrelil mladeniča v glavo. Mladenič se zruši. Boris Davidovič prav tako.

FEDJUKIN

Boris Davidovič Novski, dam vam še štiriindvajset ur časa za premislek o vašem zločinskem početju. Mi ne bomo odnehali, na vas je, da se konča ta nadvse gnusna zadeva. Zapisnik vašega priznanja je že pripravljen, lahko pa bova šla skupaj skozenj in se dogovorila o najbolj ustreznih formulacijah. Jaz sem vedno pripravljen na dialog. Če se bo le dalo, bom upošteval vse vaše pripombe.

13. prizor

Vsi zbrani v Pekarni. Manjka le Ljubiša.

VLADIMIR

A ne bo vaje?

IVAN

Ne vem, dogovorjeni smo, da bo danes ob osmih.

MAJA

Ljušo sem srečala, ko je letel na železniško postajo. Rekel je, da samo skoči v Zagreb in da bo že popoldan nazaj.

JERCA

A res ne bo vaje? Jaz sem se komajda izmuznila iz Drame.

BORIS

Tudi jaz sem se komajda izmuznil ...

PETER

Ampak ne z vaje. Ti za one stvari ne rabiš več vaje.

BORIS

Peter, ti pa kar tiho bodi, saj si še vajenec v teh rečeh: saj si se komaj vrnil s poročnega potovanja ...

IVAN

Moraš mi povedati, kako je bilo v Maroku. Jaz bi tudi šel ... greš na ladjo ... in že po nekaj urah na vse pozabiš ... okrog tebe morje, brezmejna plošča, prek katere pluje tvoj novi dom, prostovoljni izgnanec, ki se nikdar več ne vrne ...

PETER

Ti kar sanjaj, ni tako kot se sliši, še manj, kot se vidi.

JERCA

Peter, nekam resigniran se zdiš?

PETER

V Maroku pač ne moreš izkusiti vsakodnevnega življenja ...

VLADIMIR

Pustimo zdaj Maroko, vsi skupaj bomo šli tja, ko ne bomo več imeli svojega teatra. Stari Amerikanci gredo na križarjenje v Dubrovnik, mi pa v Maroko.

IVAN

Rosmaryjin otrok. Smo vsi kar zazijali, ko stara dva rečeta, da gresta v Dubrovnik!

METHOD

Ja, pa nas vendar ne bo tale srbski genij nategnil? Se opravičujem, da tako naravnost usekam, ampak zadnje čase je bil zelo nemiren, kar naprej je nekaj telefoniral, se nekaj dogovarjal ...

VLADIMIR

Metod, bodi brez skrbi, Ljuša je človek, ki nikdar ne požre svoje besede. Res zna pretiravati, a to le zato, da ljudi krog sebe navdušuje za svoje ideje, ki se prvi hip zdijo popolnoma nore.

BORIS

Fantje, ampak ali vam res ni povedal, da bo poleti delal v Splitu?

PETER

Kako v Splitu? V teatru? Saj je pogorel!

BORIS

Saj prav zaradi tega. Hoče se solidarizirati z nesrečo splitskih gledališčnikov. Delati hoče na pogorišču. In zato je izbral *Michelangela* Miroslava Krleže.

IVAN

Aha, bo Michelangelo naslikal novo gledališče; vsaj strop s prvo sodbo, saj za poslednjo ni podlage.

VLADIMIR

To je resna zadeva, Ivan, če je tako, upam sicer, da ni, potem moramo nujno govoriti z Ljušo. Takoj ko pride v Ljubljano ...

PETER

... ga bomo zaprli v tvoje stanovanje, Lado, in ga tako dolgo ne bomo spustili ven, dokler ne bo podpisal, da dela v Pekarni vse do premiere.

IVAN

Ta mora biti še pred koncem sezone!

JERCA

Jeseni sem že zasedena v Fedri!

BORIS

Jaz pa snemam z Zafranovičem.

VLADIMIR

Oprostite, ali se sploh zavedate, o čem govorite? Saj vse to pomeni, da bomo ostali brez predstave. To ni hec! To je zelo resna zadeva. Zato vam

moram zdaj povedati, da nas je Mitja poklical na razgovor; mene, Petra in Ivana. Zagrozil nam je, da če ne odstopimo do Grobnice, da ne bomo dobili več denarja!

MAJA

Zakaj pa nam niste tega prej povedali?

IVAN

Ker vas nismo hoteli vznemirjati, ker smo hoteli, da bi v miru delali predstavo.

JERCA

Vznemirjali! Kakšen razlog pa je to! Saj ne gre za vznemirjanje ...

PETER

Jerca, počasi, ne takoj na sto stopinj!

JERCA

Aha, že razumem, tovariš dramatik, ti namiguješ na kuhanje ... sto stopinj, ko voda zavre!

PETER

Jerca, ne govori neumnosti! Kakšna kuharija! Stvar je resna. Bolj kot se morebiti zdi. In najslabše bi bilo, da se sedaj mi spremo, da pride do spora znotraj Pekarne!

VLADIMIR

Saj to je namen političnega zastraševanja.

PETER

Saj je bilo tako tudi pri Odru! Še preden smo začeli delati Rožanca, jaz sem bil sicer proti, ker je to slaba drama, ampak vseeno – še preden smo

začeli delati *Toplo gredo*, se je začel špetir. In kar je zelo signifikantno – Jerca, to pomeni značilno! –, so se oglašali igralci, ki so slišali, da se nekaj pripravlja!

JERCA

Seveda, igralci smo vedno krivi vsega: če je predstava dobra, če je predstava slaba, če ima kritik hemoroide, če ...

IVAN

Če je kritik Andrej Inkret ...

BORIS

Dajte, no, že mir! Bistveno je, da Ljubiše ni! Da ni vaje, da ne bo vaj! In da bo tale skleda polna: naju z Majo je povabil, da poleti delamo v Splitu.

VLADIMIR

Maja, a je to res?

MAJA

Res, ampak ne vidim povezave. Tu delamo eno predstavo, poleti tako ali tako nismo nameravali imeti vaj, takrat pa bi v Splitu naredili *Michelangelo*. Ljuša ima v načrtu, da bo delal *Michelangelo* tako, kot si je zamislil *Grobnico*!

JERCA

Upam, da ne bo Pekarna naša skupna grobnica.

PETER

Dobro, saj niste vi krivi. Ne smete nas razumeti narobe. Sestanek z Mitjo prav gotovo ni bil prijeten. Ne da bi se predhodno lahko dogovorili, saj niti nismo vedeli, zakaj hoče Mitja z nami govoriti ...

BORIS

No, Peter, tega nam pa ne prodajaj! Če vas je poklical k sebi, zagotovo tega ni storil zato, da bi vas povabil na svojo poroko.

VLADIMIR

Jasno in glasno smo zavrnilo vse pritiske in mu povedali, da bomo predstavo delali, četudi nam ne dajo denarja. Sicer pa smo tega že vajeni. Večina stroškov je tako ali tako že storjenih. Konstrukcija, luči, tabla s stikali ...

IVAN

In blagajna je prazna.

MAJA

Igralci pa smo zastonj.

JERCA

Ja, a ti ni že zdavnaj jasno, da to gledališče živi od dobre volje in entuziazma igralcev.

PETER

In to ti, Jerca, ki si za *Gospo Marijo* prva zahtevala honorar in celo grozila s sodiščem.

METHOD

Pardon, vas takole poslušam in se spominjam časov v Drami, ko so se naši prvaki in primadone prepirali, da ni bilo konca špetiru. Saj se še vsi spominjate onega znamenitega Hamleta, ko je Sotler odrinil Kralja in bil Kralj! In stopil na oder. Lep vas prosim, z vami sem, ker sem prepričan, da je to popolnoma drugačen teater! Lepo vas prosim, prijatelji, bodimo realisti ... in zahtevajmo nemogoče!

PETER

Saj tu smo! Bogami, ljudje, ali res ne razumete! Znašli smo se v situaciji, ko moramo resnično uporabiti vse svoje znanje in izkušnje. Saj se ni prvič zgodilo, da je oblast pritisnila na nas. In tudi se ni prvič zgodilo, da je ta ista oblast računala na "diferenciacijo" med perspektivaši ali odrovci, saj je vedela, da je treba spreti ljudi med seboj. Zaboga, ljudje, a res še niste slišali tistega – deli in vladaj! Pa ja ne bomo mi zdaj znova iznašli tople vode.

VLADIMIR

Okej. Trenutno se ne ukvarjajmo s politiko, z Mitjo in njemu podobnimi. Trenutno moramo zagotoviti, da bodo vaje znova stekle. Ivan, takoj moraš kontaktirati Ljušo ...

IVAN

Že spet se obnašaš, kot da bi bil kakšen kralj! Kaj pa vem, kje je?

VLADIMIR

Najdi ga, pokliči Snežano. Tudi pri ljubljanskih prijateljicah povprašaj. Najkasneje prvega septembra mora začeti vaje in v enem mesecu mora biti premiera. Dogovor z Ateljejem še vedno drži. Takoj po premieri gremo v Beograd in tam imamo deset ponovitev! Maja in Boris, vidva se pa ne obremenjujeta s temi rečmi. Če vaju je povabil, da delata z njim v Splitu – nihče od nas vam tega ne bo branil! Pojdita v Split, v pogorelem gledališču naredite *Michelangela* in nato septembra zaženemo.

MAJA

Saj si ti tudi s Parom delal *Areteja*.

VLADIMIR

Seveda sem, ampak ne razumem, kaj hočeš s tem povedati.

MAJA

Dobro veš, Lado. Ne sprenevedaj se zdaj. Mi smo bili verniki, grupa, otroci, ki smo sledili očetu, guruju. To pa je pomenilo, da smo se zavestno

odpovedovali vsem drugim oblikam gledališča. Prav zaradi tega smo bili proti združevanju z Glejem!

VLADIMIR

Tega je enkrat za vselej konec! Tega se moramo vsi skupaj zavedati. Oni časi so minili. Jaz in vi vsi skupaj z menoj smo se ujeli v storilnostno logiko. Delati moramo predstave, imeti določeno število ponovitev, gostovanj ... In dobimo denar za to.

JERCA

Zdaj pa še denarja ne bomo dobili!

BORIS

Oprostite, ampak jaz bi moral iti. Imam ...

VLADIMIR

Končajmo za danes. Saj res nima smisla, da se sedaj do onemoglosti glodamo in grizemo in iščemo sovražnika med nami. Fronta je jasna. Ljubiša mora takoj, ko bo mogoče, nadaljevati vaje in premiera mora biti najkasneje v začetku oktobra! Za otvoritev sezone. Potem pa bomo videli, kaj se bo zgodilo. Kar tako nas tudi ne bodo ukinili ali zaprli.

14. prizor

Boris Davidovič, Fedjukin.

BORIS DAVIDOVIČ

Pokličite Fedjukina! Hočem govoriti s preiskovalcem Fedjukinom! Takoj.

FEDJUKIN

Boris Davidovič, vidim da ste razburjeni. Kaj se je pa zgodilo. Pomirite se vendar.

BORIS DAVIDOVIČ

Dajte, da podpišem.

FEDJUKIN

Boris Davidovič, saj sem vedel, da ste razumen človek. Četudi se sprašujem, zakaj je bilo treba toliko nedolžnih žrtev, da ste se vendarle spametovali. S temi mrtvimi mladeniči boste morali živeti do konca svojega življenja. Mi je prav žal, ampak tako ste hoteli.

BORIS DAVIDOVIČ

Moje življenje nima nobene cene več.

FEDJUKIN

Oh, to pa ne. Nikar tako brezupno! Vaše življenje, občasno, dokler ste v mojih rokah, v moji oskrbi, saj se lahko tako reče, mar ne, Boris Davidovič, ima kar precejšnjo ceno. Kajti vaše priznanje, in zdi se mi, da ste se me zaželeli videti prav zaradi priznanja, je sila pomembno. Ne le za vas in zame – nikakor ne. Midva sva le dve drobni kolesci, vi, ki ste hodili po svetu, bi nemara rekli kot dve kolesci v dragoceni švicarski uri – vaše priznanje je pomembno zato, ker se bodo s tem potrdile besede, zapisane v naši revolucionarni bibliji – v vekapebeju! Kajti tam je že zdavnaj zapisano, da bodo taki sovražni, protirevolucionarni elementi – ne glede na to, da so bili leta sedemnajst v prvih vrstah –, kot ste vi, pravično

kaznovani. Kot eksempl za vse druge, ki bi jih morda še zamikalo, da bi koketirali, ljubke gospodične z zahodnimi agenti, ki jim bodo obljubljali nebesa na zemlji, le če izdajo ne le revolucijo, ampak – kar najstrašnejši greh – svojo domovino.

BORIS DAVIDOVIČ

Dajte, nehajte že s tem svojim osladnim psihologiziranjem! Dajte, da podpišem, da bo vsega tega enkrat že konec!

FEDJUKIN

Boris Davidovič, žal stvar ni tako preprosta. Ni bilo prave priložnosti, da bi vam lahko povedal, da je tožilec Kričenko, N. V. Kričenko, ki ga imenujejo “mojster za huda kazniva dejanja”, obtožnico zavrgel, saj se je Židek Reinhold izkazal za popolnoma neverodostojno pričo. In naš preizkušeni tožilec se nikakor ni hotel opreti na pričevanja take prodane duše, ki je bila že pod najmanjšo prisilo pripravljena podpisati priznanje, da je načrtovala atentat na Stalina.

BORIS DAVIDOVIČ

Potem grem nazaj v pesjak.

FEDJUKIN

Nikakor ne, tega pač ne bom dopustil. Sedaj je od naju odvisno, da skupaj, z roko v roki, kot se reče, napiševa novo priznanje, ki bo temeljilo na novih dognanjih, dokazih in pričevanjih, ki jih je zbral tožilec Kričenko. To nama bo sicer vzelo nekaj tednov, ampak ves ta čas ne boste v pesjaku. Najprej vas pošljemo v bolnico, da poskrbijo za vaše zdravje, kajti strahotno ste zdelani, leva noga se vam močno gnoji, že popolnoma črna je, jaz samo upam, da je ne bo treba amputirati. Tudi z zobmi, ki jih nimate več, bo treba nekaj storiti ... Naši znajo narediti ne le zelo lične, ampak tudi zelo trpežne – jeklene zobe.

Zasliši se glasno, a nerazločno govorjenje, ki počasi prehaja v kričanje. Fedjukin se sprva samo malo zdrzne in nadaljuje.

Dragi Boris Davidovič, dovolite, da poskrbimo za vas. Medtem ko boste v bolniški oskrbi, pa prebirajte tole našo revolucionarno biblijo. Prepričan

sem, da boste v njej našli celo vrsto formulacij, ki nama bodo pomagale, da bova v kar najkrajšem času spisala vaše novo priznanje, ki se bo tudi v najmanjših podrobnostih ujemalo z obtožnico.

Govorjenje je vse glasnejše. Skoraj že kričanje. Že se razumejo tudi posamezne besede.

FEDJUKIN

Kaj pa je to za eno kričanje? Straža! Kdo je, ki tako kriči?

BORIS DAVIDOVIČ

Igralci.

FEDJUKIN

Kakšni igralci. Tu ni nikakršnih igralcev. Razen če ... A to pa je pravzaprav dobra ideja. Da bi mi najeli nekaj igralcev, ki bi tu uprizarjali priznanja. Sijajno! Boris Davidovič, podcenjeval sem vas! Vi bi morali napisati priročnik za postopke mučenja, ki bi kar najučinkoviteje iz obtoženih izvlekli priznanja. In tole z igralci je ideja, ki jo moram takoj posredovati v centralo. A žal je za vas sedaj že prepozno. Najina naloga je, da sestaviva prepričljivo priznanje.

BORIS DAVIDOVIČ

Fedjukin, nepoboljšljiv tepec ste. Govedo! To, kar slišite, so res igralci, ki hočejo uprizoriti moje življenje.

FEDJUKIN

No, Boris Davidovič, ta je pa vendarle malo prehuda! Še mrtvi niste, pa že mislite, da ste vstopili v hrame umetnosti! Vidim, da so vas tile meseci pošteno zdelali. Navsezadnje si že domišljate, da ste mučenik! Četudi samo izdajalec!

Glasovi so vse bolj razločni. Prostor se osvetli in Fedjukin in Boris Davidovič se znajdetata sredi protagonistov gledališča Pekarna. Za hip prizor zamrzne.

15. prizor

Pekarna. Vsi. Na steni železna konstrukcija.

JERCA

A ga še zmeraj ni? Ali bomo sploh še imeli vaje?

IVAN

Ni ga! Jaz ne morem pomagati!

VLADIMIR

A si mu pisal?

IVAN

Kam pa naj mu pišem?

PETER

Ja, domov v Beograd. Ali pa kam drugam!

IVAN

Sijajno, kot v tvoji drami.

PETER

Formalno si ti direktor. In tvoja naloga je, da take stvari urejaš.

BORIS

Kaj pa če ga je ugrabil? Če ga je Boris Davidovič ugrabil?

PETER

Kaj nakladaš? A se ti je čisto utrgalo?

BORIS

Saj sem vam povedal, ko ste silili vame, da me je obiskal Boris Davidovič; njegov duha ali kaj, in da je zagrozil, da se z njegovim življenjem že ne bomo zajebavali.

VLADIMIR

Boris, za božjo voljo, res si dober igralec, ampak tole že meji na psihično motnjo!

BORIS

Ti že veš, ko si od noči do jutra zakopan v tistega tvojega Gruma.

JERCA

Boris, meni povej, ali se ti je res prikazal?

BORIS

Aha, zdaj si vsa materinska, zadnjič pa si se z menoj zajebavala! Hamlet! Ne bom pozabil!

MAJA

Boris, jaz ti verjamem, ampak zdaj je problem Ljubiša, ki ga ni.

BORIS

Saj vam pravim, da mi je Boris Davidovič dejal, da bo obiskal tudi Ljušo! Morda pa ga je ugrabil.

PETER

Saj Boris Davidovič ni nekakšen marsovec, ki pristane z ufotom na temle usranem dvorišču, potegne vanj Ljušo in že odletita proti Veneri.

IVAN

Kvečjemu proti Marsu, če je marsovec.

PETER

Nehaj že, ti si direktor in ti moraš ukrepati. Formalno in zares!

VLADIMIR

Ne gre zdaj za formalnosti. Znašli smo se v zelo neugodnem položaju. Kulturna skupnost zdaj pritiska na nas, naj pošljemo poročilo o vsem tem; o stroških, ki so nastali pri delanju predstave.

PETER

Zdaj jih ne zanima več politična plat, ampak finančna. Ker smo neupravičeno porabili njihov denar! Tipično! Tako je bilo že pri Odru! Vedno ista metoda!

MAJA

Nujno moramo vzpostaviti stik z Ljušo! Brez njega smo res v riti.

IVAN

Sem že klical v Gavello, ker sem slišal, da naj bi tam delal.

JERCA

In?

IVAN

So rekli, da tudi oni samo čakajo, kdaj bo začel vaje. Sezona se je že začela.

PETER

Zagroziti mu je treba. Tudi z odvetnikom, če ne gre drugače.

IVAN

Saj nimamo z njim podpisane pogodbe!

JERCA

A še to. Kar nadaljujete ta amaterizem.

IVAN

Jerca, ti pa nimaš kaj govoriti o tem.

JERCA

Aha, zdaj pa po meni. Kar udrihaj, če hočeš.

Ves ta čas Boris Cavazza, ki je bil v prejšnjem prizoru Boris Davidovič, negiben in nem stoji sredi prostora. Počasi se začne premikati. A tega, kot da nihče ne opazi. Ob njem se pojavi Boris Davidovič.

PETER

Nehaj, Jerca! Zdraharca!

JERCA

No, pa še ti, Peter! Ti boš meni, da sem zdraharca! Ti, ki si vedno delal zdrahe. Tudi če se tega nisi zavedal!

PETER

Baba trapasta, dej že mir!

BORIS DAVIDOVIČ
šepeče Borisu na uho

Mojega življenja se nisi mogel polastiti. Niti njegovega ponaredka. A smrt je samo ena; prava, edina, dokončna. Smrti se ne da ponarediti. Zato boš sedaj umrl tako, kot sem jaz. Ti boš sedaj resnica moje smrti. Brez pisateljev, brez izmišljotin, brez plagiatov, falzifikatov ...

BORIS

kot uročen začne govoriti; z veliko muko, nenehno si popravlja zobno protezo

Četrtri ... daaan so ga stražžžžarji odkrrrili ... pri neki ... livarrri ... livarni ... livarni ...

VLADIMIR

A je res, da je s seboj odnesel komandno ploščo?

IVAN

Saj veš, da jo je.

VLADIMIR

A ti si mu to dovolil?

IVAN

Saj si bil zraven.

VLADIMIR

Nič ne vem o tem, ampak ti dovolim, da me potegneš v to sranje.

BORIS

... kako se greje ob ... ob velikem kotlu ... kako se greje ... kotlu v livarni ...

METHOD

In kaj bomo zdaj s tole veličastno konstrukcijo? Gradisu bomo cevi morali vrniti. Prej ali slej. Mais pourquoi régner si rien n'a de sens?

PETER

Saj so kot kovana vrata Zimskega dvorca!

VLADIMIR

Tatlinov spomenik tretji internacionali.

BORIS

Obkolili ... obkolili so ga ... bevsaknje psov, psov penastih ... penastih psov ... vdrli so ... spustili volčjake ...

JERCA

Kaj pa če kar sami naredimo predstavo!

MAJA

Dajmo, saj bo morda še boljša ...

PETER

A to pa ne bi bil amaterizem?

JERCA

S teboj pa ne bom več govorila. Ker si rekel, da sem zdraharca. Prasec.

BORIS

... begunec je stal na odru nad kooootlommmm ... ožžžžzarrrrjen s plameni ... s plameni ... Stražarji so začel ... so začeli ... plezati po odru ...

MAJA

Ampak ali je kdo pomislil na to, da se je Ljušev oče ubil. In da je zaradi tega morda v depresiji.

VLADIMIR

Seveda smo, saj smo ga takoj tudi poklicali v Split, ko smo izvedeli, da se je general Ristić z avtom ponesrečil nekje ob Jablanici, ko je šel na sinovo predstavo v Split.

IVAN

Saj je tudi na premiero *Tako, tako* prišel kar s folksvagnom direktno iz Beograda. Bil je res frajer!

BORIS

... ko se mu je ... ko se mu je ... približal ... je Boris Davidovič Novski ... skočil ... skočil v razbeljeno ... beljeno tekočo ... gmoto ... moto ... se vzdig ... se vzdignil ... kot kot ... kot ... pramen dima ... dima ... pred njihovimi očmi ... očmi ... izginil ... izginil ... i-z-g-i-n-i-l ...

EPILOG

Vladimir, Peter, Ivan. Sami trije v prazni Pekarni. Tudi konstrukcije ni več. Le na zidu napis Grobnica za Borisa Davidoviča.

VLADIMIR

Revolucijo je treba izvesti v teatru, ne pa uprizarjati revolucije.

PETER

Jaz sem že sit vseh teh utopij. Ali bomo kdaj lahko normalno živeli in delali teater.

IVAN

Ti, Peter, si zasejal seme absurda v slovenski teater. Tudi ti si odgovoren, da smo danes priče vsesplošnega absurda. Zato se ne pritožuj!

PETER

In zdaj me uči Pupilček, klavec kure, sadist, degeneriranec, skrunilec kruha, ljubezni, domovine ... nezavedni rabelj ali kako je že zapisal Jože Snoj.

IVAN

A je Snoj kakšen kritik?

PETER

Prestrašil vas pa je.

VLADIMIR

Kenotaf.

PETER

Kaj?

VLADIMIR

Kenotaf, prazna grobnica ... za tiste, ki so umrli neznano kje ...

IVAN

Za Pekarno. Grobnica za Pekarno. Peter, daj, napiši še eno absurdno dramo o tejle naši zadevi.

PETER

Igrali jo bodo pa v Gleju?!